

”Se oli ihan hirveetä.”

Kerrottavuus, kasvouhka ja intensifikaatio

Pro gradu -tutkielma

Pinja Kuusela

013302999

Helsingin yliopiston

suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja
pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos

Tammikuu 2013

SISÄLLYSLUETTELO

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymykset, hypoteesi ja tavoitteet	2
1.2 Aikaisempaa tutkimusta intensifikaatiosta.	3
1.3 Metodi ja teoriatausta	5
1.4 Aineisto	6
1.5 Tutkimuksen kulku	8
2 Teoriaa ja käsitteistöä	10
2.1 Keskustelunanalyysi metodina	10
2.2 Käsitteet	11
2.2.1 Kerronta	11
2.2.2 Vuorottelujäsennys	12
2.2.3 Palaute ja affiliaatio	13
2.2.4 Kasvot ja kohteliaisuus	15
2.2.5 Preferenssijäsennys	17
2.2.6 Evaluaatio	19
2.2.7 Intensiteetti-ilmaukset	20
2.2.8 Kertojan intensifioivat kannanotot	22
3 Intensifikaatio kasvoja uhkaavissa kerrontatilanteissa	24
3.1 Kertojan intensifikaatio	25
3.1.1 Riittämätön responssi aiheuttaa intensifikaation	25
3.1.2 Intensifikaatio suojelee erimielisyydeltä	36
3.1.3 Intensifikaatio ja kerrottavuudella leikittely	46
3.1.4 Intensifikaatio institutionaalisessa keskustelussa	49
3.1.5 Referoitu intensifikaatio	52
3.2 Muut intensifikaatioilmiöt	56
3.2.1 Intensifikaatio kertojan itsekorjauksena	57
3.2.2 Kuulijan intensifikaatio	59
4 Johtopäätökset	61
4.1 Kasvouhan anatomia	61
4.2 Oikean- ja vääränlainen palaute	62
4.3 Mitä hiljaisuuden jälkeen?	63
4.4 Kuka intensifioi ja miten?	64
5 Lopuksi	66

6	Lähteet	69
	Liitteet	
	Litteroinnissa käytetyt merkit	

1 JOHDANTO

Pro gradu -tutkimukseni käsittelee intensifikaatiota eli intensiteettisanojen käyttöä kasvoja uhkaavissa kerrontatilanteissa. Vaikuttaisi siltä, että intensiteettisanoja käytetään epätasaisesti eri kerrontasekvensseissä. Tutkimuksessani pureudun kysymykseen siitä, miksi näin mahtaa olla ja mitä oikeastaan tapahtuu, kun intensiteettisanojen käyttö puheessa kiihtyy.

Jo tutkimusprosessin alussa omiin keskustelukokemuksiini pohjautuva ennakko-oletukseni oli, että kerrontatilanteessa, jossa kertoja ei saa vastaanottajalta riittävästi tai oikeanlaista responssia, palautetta, hänen kasvonsa ovat uhattuina. Kasvojen uhkaamisella eli *kasvouhalla* tarkoitan tässä tutkielmassa vuorovaikutuksen riskialtista hetkeä, jossa tilanteen jatkumiselle on kaksi vaihtoehtoista, vastakkaista tapaa. Kasvouhan jälkeen voi seurata joko *kasvojen menettäminen* eli häpeä tai *kasvojen pelastuminen* eli tilanteen laukeaminen myönteisellä, vaarattomalla tai rakentavalla tavalla.

Kertomuksen on oltava *kerrottava* eli kiinnostava ja tärkeä, kuten myöhemmin havaitaan. Kerrottava tarina palkitaan palautteella. Kasvouhkatilanne voi syntyä, jos kertoja tekee väärän valinnan kertomalla tarinan, joka ei kiinnosta kuulijoita. Tällöin responssikin on vähäistä. Jo asettumalla kertojaksi hän ottaa siis tiettyssä mielessä noloistumisen tai häpeän riskin, jos tarina ei ole kuulijakunnan mielestä kertomisen arvoinen.

Oletin ennen tutkimuksen alkua, että tällaisessa kasvouhkatilanteessa kertoja pyrkisi pelastamaan tilanteen muokkaamalla evaluaatiovaiheessa kerronnan *intensiteettiä*. Edellä mainittu, kuulijalta odotettu riittävä ja oikeanlainen responssi tilanteessa on toki määrittelykysymys. Tämä hypoteesi kulkee mukana koko tutkielmassa, mutta sen oheen kertyy muita havaintoja, joiden rinnalla oletustani tarkastelen.

Stiversin mukaan (2008: 53) kertomukset palvelevat ennen kaikkea vuorovaikutuksen miellyttävyyttä ja keskustelukumppaneiden keskinäistä yhteisymmärrystä.

Kerrontatilanteissa kertojan on suotavaa saada vastaanottajalta jossakin muodossa affiliaatiota eli samanmielisyyttä tai myötäelämistä (esim. Korkalainen 2002). Pelkkä minimipalaute, kuten dialogipartikkelit *joo*, *mm* tai *ni(n)*, ei aina riitä affiliaation osoittamiseen. Ennen tutkimustyön käynnistymistä otaksuin, että intensiteettiä muokataan intensiteettisanoilla joko voimakkaampaan tai lievempään suuntaan: kertoja siis joko vahvistaa tai heikentää sanottavansa arvoa esimerkiksi sellaisilla ilmauksilla kuin *se oli oikeesti niin siistiä* tai *se on musta vähän kummallista*.

Tutkimuksen edetessä jouduin kuitenkin muokkaamaan ennakko-oletuksiani. Edellä kuvaillun kaltaisia tilanteita oli lopulta harvemmassa kuin olin arvellut. Kenties taipumus intensifointiin hankalassa tilanteessa on vahvasti puhujakohtaista, eikä aineistooni ollutkaan sattunut runsaasti tätä keinoa viljeleviä kielenkäyttäjiä. Sen sijaan vastaan tuli toistuvasti tilanteita, joissa intensiteetti-ilmauksia käyttääkin kertomuksen vastaanottaja.

Laajensin siksi tutkimusotettani hankalassa kasvouhkatilanteessa käytettäviin intensiteettisanoihin ylipäänsä, käyttäjästä riippumatta. Määrittelen hankaliksi tilanteet, joissa vuorottelussa on ongelmia eikä vuoronvaihto kulje aivan niin sujuvasti kuin se voisi helpoimmillaan kulkea. Keskustelussa siirtymän tai vuoronvaihdon mahdollistavissa kohdissa olevat tauot ja niiden vuoksi töksähtelevä vuoronvaihto ovat johdattaneet minut havainnoimaan yksittäisiä tapauksia.

Myös muut sanavalinnat kuin varsinaiset intensiteettisanat saattavat vaikuttaa kertomuksen evaluaatiovaiheen intensiteettiin, kuten edellä olleiden esimerkklauseiden partikkelistunut adverbi *oikeesti* ja mielipiteen henkilökohtaisuutta ja siis subjektiivisuutta korostava *m[*in*]/usta*. Huomioin tällaiset leksikaaliset elementit intensifikaatiossa vain lyhyesti analyysini edetessä.

1.1 Tutkimuskysymykset, hypoteesi ja tavoitteet

Tutkimuskysymykseni oli aluksi lähinnä määrittelemätön aikomus löytää todisteita olettamukselleni intensiteettisanojen tietynlaisesta

käytöstä kasvoja uhkaavassa kerrontatilanteessa. Hypoteesini oli, että kerrontatilanne muuttuu kertojan ja kaikkien muidenkin kasvoja uhkaavaksi, jos kertoja ei saa kuulijoilta kylliksi ja oikeanlaista kiinnostuksesta kertovaa palautetta. Tällöin hän alkaa muokata kerrontaansa intensiteetti-ilmauksin, ja preferoitu lopputulos on, että kuulijat alkavat osallistua aktiivisemmin kerrontatilanteeseen ja kaikkien kasvoja uhkaava tilanne laukeaa. Tässä tutkielmassa esittelen näitä hypoteesini kannalta prototyyppisiksi luokittelemiani intensifiointitapauksia sekä muutamia muita intensifikaatioilmiöitä, joita havaitsin tutkimuksen aikana.

Tutkimusmatkan varrella tavoitteeni jalostuivat ja laajenivat: koska ”keskustelunalyysin perinteeseen ei kuulu ennalta odotettujen kategorioiden etsiminen keskustelusta” (Korkalainen 2002: 3), pysähdyin nähdäkseni aineistoni sellaisenaan. Tutkimuskysymykseni taas muotoutuivat ja irtautuivat toisistaan useiksi suuntaa-antaviksi osakysymyksiksi, joista käsin tulen avaamaan aineistoani.

Nämä osakysymykset ovat seuraavat: Millaisissa tilanteissa kertojan kasvot ovat uhattuina, ja mistä keskusteluaineistoja seurattaessa silmään pistävät ongelmatilanteet tai hankaluudet syntyvät ja koostuvat? Millaista on kertojan odottama palaute, ja millaista on epäonnistunut tai liian vähäinen palaute? Mitä tapahtuu pitkän hiljaisuuden jälkeen – epätavallinen hiljaisuushan ehkä ensimmäisenä kielii ongelmatilanteesta – ja kenen vastuulla on täyttää keskusteluun syntynyt aukko? Miksi välillä intensiteetti-ilmauksia käyttää kertoja itse, välillä taas kertomuksen kuulija? Ja tarkemmin: jos kertoja intensifioi kertomustaan, mitä kuulija intensifioi? Tavoittelen siis uutta tietoa intensifikaatiosta ja kasvoja uhkaavista kerrontatilanteista.

1.2 Aikaisempaa tutkimusta intensifikaatiosta

Kandidaatintutkielmassani (Kuusela 2009) käsittelin nuorten naisten intensiteettisanojen käyttöä. Aineistonani oli kolmen kaakkoishämäläiseen murrealueeseen kuuluvan noin 17-vuotiaan

naisen itse äänittämiäni puhelinkeskusteluja vuodelta 2008 sekä kolmen lounaishämäläiseltä murrealueelta kotoisin olevan 18–19-vuotiaan naisen yksitoista vuotta vanhempia puhelinkeskusteluja Helsingin yliopiston keskusteluntutkimuksen nauhoitearkistosta vuodelta 1997.

Olin kandidaatintutkielmassani kiinnostunut mahdollisista lyhyen aikavälin muutoksista intensiteettisanojen käytössä. Ennakkoletuksenani oli, että ns. yhdistetyt intensiteetti-ilmaukset (tyyppiä *ihan tosi paljon*) olisivat lisääntyneet. Lisäksi tahdoin kartoittaa intensiteettisanojen käyttöä nuorten naisten keskuudessa ylipäänsä: onko kyse nopeasti muuttuvasta sanastosta, muotivirtausten jatkuvasti muokkaamasta kielen osasta, joka on juuri nuorten käytössä erityisen suosittua?

Empatiaa, kohteliaisuutta ja affiliaatiota on tutkittu lähivuosina paljon ja monesta näkökulmasta (esim. Herlin & Visapää 2011; Hakulinen & Sorjonen 2011; O’Driscoll 2011; Ruusuvuori & Voutilainen 2009; Stivers 2008; Hepburn & Potter 2007). Pro gradullani osallistun tähän keskusteluun. Kohteliaisuuden ja affiliaation osoittaminen kielellisillä valinnoilla sekä taustalla vaikuttava empatia ovat läsnä tutkimuksessani.

Intensiteettisanoja on tutkittu vähänlaisesti. Lähimmäs osunee Kurelan vuonna 1996 valmistunut pro gradu -työ, jossa tutkitaan intensiteettiadverbien muutosta Helsingin puhekielessä 1970- ja 1990-luvuilla. Myös Määttä on vuonna 1995 valmistuneessa pro gradussaan tutkinut intensiteettipartikkeleita keskittyen vanhusten puhekieleen.

Iso suomen kielioppi (ISK § 664) on määritellyt intensiteettisanat kolmijakoiseksi luokaksi, jonka muodostavat intensiteettipartikkelit, nominin genetiivimuodot ja muut. Esittelen tätä jakoa sekä intensiteettisanatutkimusta vielä tarkemmin luvussa 2 (Teoriaa ja käsitteistöä).

Viertö (1993) tarkastelee pro gradussaan kirjoitetun kielen vahvistusilmiöitä. Viertön työssä on jätetty tarkastelun ulkopuolelle varsinaiset intensiteettiadverbit (*hyvin paljon*) ja keskitytty etuliitteiden muodossa oleviin vahvistajiin, kuten *supervaikea* ja

umpityhmä. Viertiö kuitenkin toteaa heti johdantoluvun alussa, että raja intensiteettiadverbien ja etuliitevahvistussanojen välillä saattaa toisinaan kutistua vain eroksi oikeinkirjoituksessa, siis siinä, kirjoitetaanko vahvistaja yhteen pääsanansa kanssa vai ei (mts. 1). Yleensä sääntönä on Viertiön mukaan ollut, että kaksitavuiset vahvistussanat kirjoitetaan yhteen pääsanansa kanssa, jos pääsana on adjektiivi, ja erikseen, jos kyseessä on muun sanaluokan sana, esimerkiksi *typötyhjä*, *selko selällään* (mts. 2).

Intensiteettisanat ovat muiden sanastollisten elementtien tavoin hyvinkin nopeasti muuttuva kielen ilmiö: vaikka Kurelan, Määtän ja Viertiön 1990-luvulla kirjoitetuissa pro graduissa oleva tieto on periaatteessa edelleen relevanttia, jokin tuoreus tuntuu jo monin paikoin teksteistä kadonneen. Viimeisimmät uutuudet ja muotisanat sekä esimerkiksi kandidaatintutkielmassani käsittelemäni yhdistetyt intensiteetti-ilmaukset (*ihan tosi paljon*) suorastaan loistavat poissaolollaan.

Uskoisin tämän johtuvan siitä, että puhetta värittävät ja kerrontaa jopa vahvaan liioitteluun asti elävöittävät intensiteettisanat ovat leimallisesti juuri nuorten käyttämää kieltä (Lappalainen 2001: 80). Nuorten kielessä taas muutenkin tavataan sanoilla leikittelyä sekä lyhytaikaisia muoti-ilmiöitä ja nopeita, luovia innovaatioita, jotka muun muassa palvelevat nuorison tarkoituksellista erottautumista muista ikäryhmistä (Kantoluoto 2007: 7, Lappalainen 2001: 74).

Tällaisilla nuorten tuottamilla ja suosimilla innovaatioilla on taipumus myöhemmin levitä koko kieliyhteisön käyttöön (Räisänen 1990: 8) – mikäli ne eivät sitä ennen häviä käytöstä niin kuin monille sanoille käy – sillä nuoret suosivat usein maantieteellisesti laajalevikkisiä puheen piirteitä vailla murteellisia tunnusmerkkejä (Lappalainen 2001: 77). Ei ole ihme, etteivät viisitoista tai kaksikymmentä vuotta vanhat kirjoitukset tunne uusimpia intensiteetti-ilmiöitä.

1.3 Metodi ja teoriatausta

Tämä pro gradu on kirjoitettu keskusteluntutkimuksen seminaarissa

ja keskustelunanalyttisessä ilmapiirissä. Tutkielmani ei kuitenkaan ole puhtaasti keskustelunanalyttinen, vaan se on, lähinnä *kasvojen* käsitteen osalta, ammentanut myös sosiologisesta ja etnografisesta tutkimusperinteestä. *Intensiteettisanoihin* paneutuminen taas viittaa syntaksiin, lauseoppiin. Myöskään *evaluaatio* ja muut labovilaiset kertomuksen vaiheet eivät kuulu keskusteluntutkimuksen yleisimmin käytettyyn termistöön.

Tutkimuksessani haluan hyödyntää yhtä kielitieteen haaraa laajemmalta alueelta kerättyjä työvälineitä. Työni teoriapohja onkin monialainen ja siinä mielessä vankka. Tämänkaltaisella työskentelytavalla voi saada sellaista uutta tietoa, joka vain yhdessä metodissa pitäytymällä olisi jäänyt löytämättä.

Metodini on keskustelunanalyysi, jonka ”[t]arkoituksena on konkreettista keskustelua analysoimalla kuvata sosiaalisen vuorovaikutuksen säännöstöä” (Kajanne 1994: 2). Keskustelunanalyysi perustuu literoidun keskusteluaineiston tarkkaan läpikäymiseen ja ehkä merkityksettömiltäkin näyttävien puheen piirteiden havainnointiin.

Juuri tämän tutkimusaiheeni käsittelemiseen en kuitenkaan käytä erityisen hienopiirteistä litteraatiota. Esimerkiksi prosodisten seikkojen, kuten intonaation ja painotuksen, merkitykseen intensifikaatiossa (Tainio 1996: 85) voisi varmasti perehtyä tarkemminkin ja löytää niistä paljon mielenkiintoista tutkittavaa. Olen kuitenkin rajannut ne tietoisesti pois pro gradu -työstäni, jotta tutkimukseni ei laajentuisi liiaksi. Sävelkulun ja painotusten sijaan kohdistan katseeni erityisesti taukoihin ja itse sanastoon.

Luvussa 2 (Teoriaa ja käsitteistöä) esittelen keskustelunanalyysia tieteenhaarana sekä käyn läpi keskeisimmät käsitetyökaluni selostaen myös niiden käyttötarkoituksen tutkimuksessani.

1.4 Aineisto

Aineistonani käytän videoituja kasvokkaiskeskusteluja, joissa esiintyvät kahvia juovat keski-ikäiset siskokset, joita vastedes kutsun nimellä *sisaret*, kaksi *ystäviksi* nimeämäni nuorehkoa naista teepöydässä sekä ryhmä valokuvia katselevia ja tunnistavia

vanhempia kulttuurivaikuttajia, joita nimitän edempänä *työryhmäksi*. Aineistoista puhuessani käytän isolla alkukirjaimella kirjoitettuja muotoja: Sisaret, Ystävät, Työryhmä. Kaikkien katkelmissa esiintyvien henkilöiden nimet ja muut tunnistamisen mahdollistavat seikat on muutettu.

En kuitenkaan ole katsonut tarpeelliseksi muuttaa työryhmäläisten keskusteluissa puheena olevien, jo edesmenneiden taiteilijoiden nimiä tai muita tunnistettavia piirteitä. Tarinat näistä taiteilijoista ovat alkuperäinen syy juuri kyseisten keskustelujen nauhoittamiseen ja laajasti katsoen olennainen osa niiden arvoa. Omassa tutkimuksessani muisteluista ja tarinoista saatava hyöty johtuu lähinnä kerrontasekvenssien runsaudesta.

Ystävät-aineiston keskustelijat ovat kaksi noin 30-vuotiaasta naista. Lisäksi heitä tutkiva hieman vanhempi kuvaaja, nainen hänkin, osallistuu ajoittain keskusteluun. Sisaret-aineisto sisältää kahden hieman alle viisikymmenvuotiaan sisaren keskustelua, ja he ovat paikalla suurimman osan ajasta kahden, tosin välillä tilanteessa on läsnä myös ulkopuolisia. Nämä molemmat keskustelut käydään informanttiparin toisen osapuolen kotona. Kolmas aineistoni on hieman keinotekoisempi ryhmäkeskustelu. Työryhmä-aineiston informantit ovat eri-ikäisiä (arviolta 45–85-vuotiaista) kulttuurivaikuttajista. Heitä on seitsemän, neljä naista ja kolme miestä, joskin kuvassa olevien lukumäärä vaihtelee välillä.

Työryhmäläisten vuorovaikutus muistuttaa piirteiltään melko paljon institutionaalista keskustelua, sillä ryhmä on kutsuttu kokoon katselemaan suurta määrää vanhoja, osin nimeämättömiä valokuvia ja tunnistamaan niissä esiintyviä taiteilijoita ja kulttuuri-ihmisiä. Tämä aineisto siis poikkeaa selvästi muista niin keskustelijoiden iän kuin keskustelutilanteenkin osalta. Keskustelua ei myöskään käydä kenenkään osallistujan kotona, niin kuin kahdessa muussa aineistossa.

Minulla on kaikista näistä vähintään puolentoista tunnin verran videoaineistoa, mutta rajaan materiaalini siten, että tutkin Ystävistä ja Työryhmästä tunnin mittaista jaksoa heti nauhoitusten alusta ja Sisarista kahta puolituntista katkelmaa kahden eri aikoina nauhoitetun

videon alusta, sillä jokaisessa aineistoryhmässä videomateriaalin alku vaikuttaa jo kiinnostavalta.

Itse asiassa Ystävät-aineistossa on eräs tutkimuksellisesti poikkeuksellinen piirre: toinen puhujista ei aluksi ymmärrä kameran olevan jo käynnissä. Tästä syystä hänen puhettaan voi ainakin tähän kohtaan (11:n nauhoitetun minuutin jälkeen hän saa tietää kameran käyneen) asti pitää aivan erityisen aitona ja rentoutuneena. Luonnollisesti hän on kuitenkin antanut etukäteen suostumuksensa keskustelun nauhoittamiseen.

Helsingin yliopiston keskustelututkimuksen arkistosta saamani aineistomateriaali on pitkälti valmiiksi litteroitua, ei kuitenkaan kokonaan. Olen käynyt litteraatit läpi ja tarkentanut niitä jonkin verran, kuitenkin lähinnä niiltä osin, joita käytän pro gradussani. Aineistoistani kahdessa, Ystävissä ja Sisarissa, on jonkin verran selvästi tutkimuksen ulkopuolelle rajautuvia ja siksi litteroimatta jätettyjä osia. Tästä syystä kaikkien esimerkkien rivinumerointi alkaa numerosta 1, eikä nauhoituksen kulkua havainnollistavaa juoksevaa rivinumerointia käytetä.

Aineistokatkelmia on yhteensä 18, ja niitä on kaikista aineistoista. Katkelmien määrä aineistoittain kuitenkin vaihtelee, sillä esimerkiksi Ystävät-aineistoissa tutkittuja intensiteetti-ilmauksia sisältäviä keskustelutilanteita oli runsaasti, yksitoista kappaletta. Sisaret-aineistosta esimerkkejä on löytynyt 6, Työryhmä-aineistosta vain yksi. Katkelmat on numeroitu ja nimetty. Lisäksi niiden arkistohakua helpottavat signumit on merkitty näkyviin. Katkelmat on siis yksilöity esimerkiksi seuraavaan tapaan (*.kas* tarkoittaa kasvokkaiskeskustelua):

Esimerkki 3

Sg 377 ystävät
[kirvesepisodi.kas]

1.5 Tutkimuksen kulku

Pro graduni analyysiosan jäsenmän tutkimukseni tulosten mukaan aloittaen alussa esitellyn hypoteesini mukaisista ja siinä mielestä pro-

totyyppista kasvouhkatilannetta edustavista esimerkkikatkelmista. Näissä tilanteissa vuorottelussa on nähtävissä hankaluutta ja taukoja esiintyy taajaan. Koska vastaanottaja ei ota vuoroa vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa, kertoja joutuu preferoimattomasti itse jatkamaan keskustelua (vuorottelujäsennyksestä ks. Sacks, Schegloff ja Jefferson 1974: 704). Tällöin alkaa esiintyä intensiteettisanoja, joihin kiinnitän huomioni.

Hypoteesini suhteen prototyyppiset intensifikaatioesimerkit jakautuvat viiteen ryhmään niissä esiintyvien vuorovaikutuksellisesti merkittävien ilmiöiden mukaan. Kaikki katkelmat eivät kuitenkaan ole samanlaisia. Hankalaa tilannetta purkamassa ja intensiteettisanoja käyttämässä voi olla myös kertomuksen vastaanottaja, ja katkelmassa voi olla myös muuta erikoista. Tällaisia ennako-oletuksestani täysin poikkeavia esimerkkejä esittelen prototyyppisten tilanteiden jälkeen jaettuina kahteen ryhmään.

Myös kerrontatilanteina käsittelemieni katkelmien tarinallisuus vaihtelee. Useimmissa katkelmissa on selkeästi rajattu kertomus, mutta joissakin esiintyy vain kertovia aineksia, esimerkiksi (kuvitteellisen) tilanteen kuvailua. Olen siis määritellyt *kerrontatilanteen* laajasti kelpuuttaen havainnollistuksen vuoksi analysoitavaksi myös tiukimpien kertomuskategorioiden (kertomuksen määrittelystä ks. esim. Labov 1972; Hakulinen 1989a: 55) ulkopuolelle jääviä keskustelukatkelmia.

Vaihtoehtoinen jäsennystapa tekstilleni olisi ollut esimerkiksi aineistoittain ryhmittely. Silloin aineistojeni yksilölliset ominaisuudet olisivat kenties päässeet enemmän esille, ja niiden tarkastelu rinnakkain olisi voinut olla helppoa. En kuitenkaan tee tässä eri tilanteiden saati eri informanttien idiolektien keskinäistä vertailua, vaan keskittän voimani itse ilmiöön. Mitä siis oikein tapahtuu kasvoja uhkaavassa kerrontatilanteessa?

2 TEORIAA JA KÄSITTEISTÖÄ

Tutkielmani teoriaosio sisältää selostuksen käyttämästäni metodista sekä olennaisen käsitteistön esittelyä. Käsitteistöalaluvun aloitan kerronnasta ja jatkan palaute ja affiliaatio -käsiteparin ja kasvojen kautta intensifioiviin kannanottoihin. Eteneminen noudattaa siis tutkimani prototyyppisen kasvoja uhkaavan tai ongelmallisen kerrontatilanteen kaavaa. Tutkimani kaltainen ongelma ilmenee kerrontatilanteen vuorottelussa, ja se käsitellään palautteen puutteena. Tilanne kärjistyy kasvouhaksi, joka taas evaluaatiovaiheessa ratkaistaan käyttämällä intensiteetti-ilmauksia.

Aloitan kuitenkin pääasiallisen metodini esittelyllä.

2.1 Keskustelunalyysi metodina

Tutkimukseni noudattelee keskustelunalyttista metodia. Metodi käsittelee puhuttua kieltä vuorovaikutuksellisesti tarkkojen litteraattien avulla ja mahdollistaa pientenkin yksityiskohtien huomioimisen vuorovaikutuksen virrasta (Seppänen 1998: 19). Tämä on olennaista erityisesti intensiteetti-ilmausten tutkimisessa, sillä intensifiointi tapahtuu kandidaatintutkielmassani (Kuusela 2009: 5) tekemieni havaintojen perusteella pitkälti nonverbaalisesti. Tarkoitan tässä ennen kaikkea prosodisia seikkoja, kuten sanojen painotusta (Tainio 1996: 85). Myös eleet ja ilmeet vaikuttaisivat tukevan intensifikaatiota. Rajaen ne kuitenkin joitakin lyhyitä huomioita lukuun ottamatta pois tästä tutkielmastani, jotta tutkimusalue ei laajenisi liikaa.

Heritagen mukaan (1996 [1984]: 236) keskustelunalyysi perustuu kolmeen olettamukseen: että vuorovaikutus on rakenteellisesti järjestynyttä, että keskustelijat ottavat vuorovaikutuksellisen kontekstin huomioon ja että mitään aineiston piirrettä ei voida lähtökohtaisesti pitää merkityksettömänä. Keskustelunalyysissa korostuvat käsitekategorioiden häilyvärajaisuus ja puheen tulkinnanvaraisuus. Puhunnosten

merkitysten ajatellaan olevan sidoksissa puhujan omien intentioiden lisäksi myös häntä kuuntelevan osapuolen tulkintaan ja kontekstiin. Keskustelijoiden välinen vuorovaikutus sekä keskustelutilanteiden ja kontekstien dynaamisuus ja elävyys ovat myös tälle metodille leimallisia ominaisuuksia. (Hakulinen 1996: 11.)

Aineistoksi keskustelunanalyysi kelpuuttaa ainoastaan aitoja ja luonnollisia vuorovaikutustilanteita, joko institutionaalisia keskusteluja, kuten asiointitilanteita, tai tavallisia arkikeskusteluja. Tutkimuksen kohteena eivät ole keskustelun sisältö ja aihe sinänsä, vaan vuorovaikutuksessa toistuvat toiminnot ja niiden lainalaisuudet (Hakulinen 1998a: 15). Metodille on erityisen tärkeätä, että tutkija pidättäytyy tekemästä liian pitkälle vietyjä johtopäätöksiä esimerkiksi informanttien motiiveista. Tutkimuksen kohteena ovat siis vain nauhoitteelle tallennettujen puhujien todelliset sanat ja teot mahdollisimman neutraalisti kuvattuina, eivät heidän mahdolliset ajatuksensa tai pyrkimyksensä. (Sidnell 2010: 29.)

Keskustelua ei siis voi hallita, vaan vain tarkkailla ja tutkia. Kuten mikä tahansa tieteenhaara keskustelunanalyysikin muuttuu ja korjaa itseään jatkuvasti.

2.2 Käsitteet

Seuraavassa esittelen tutkimukseni keskeisimmät käsitteet, jotka ovat käsittelyjärjestyksessä *kerronta*, *vuorottelujäsennys*, *palaute ja affiliaatio*, *kasvot ja kohteliaisuus*, *preferenssijäsennys*, *evaluaatio*, *intensiteetti-ilmaukset* ja *kertojan intensifioivat kannanotot*.

2.2.1 Kerronta

Hakulisen mukaan (1989a: 48) olisi vaikea kuvitella kulttuuria, jossa ei tunnettaisi lainkaan kertomista. Helppoa ei kuitenkaan ole myöskään *kertomuksen* määrittelemine. Hakulinen huomauttaa, että Labovin mukaan (1972) kertomus on vähimmillään kaksi peräkkäin olevaa lausetta, ”joiden kielentämät asiointilat sijaitsevat aikasuoralla peräkkäin” (Hakulinen mts. 55), mutta kuitenkin vapaassa puheessa voi tulla vastaan yksilauseisiakin narratiiveja (mp.). ”Se, että jokin

jakso on kerrontaa, ei välttämättä tarkoita, että puheessa esiintyisi kertomus; on sekavia, epäselviä ja torsoja kerrontoja, jotka kuitenkin moodiltaan erottuvat ympäristöstään”, Hakulinen toteaa.

Kerrontajäsennykseen kuuluu tyypillisesti *johdanto*-, *kerronta*- ja *vastaanottosekvenssit* aina samassa järjestyksessä (Routarinne 1998: 140). Korkalaisen mukaan (2002: 2) kertomusten tärkeä tehtävä on mahdollistaa eläytyminen ja samastuminen, ja hän kutsuukin tietynlaisia huolten- ja ilonkerrontasekvenssejä empatiarelevanteiksi sekvensseiksi (mts. 10; huoltenkerronnan käsitteestä ks. Jefferson 1988). Kajanne (1996: 207) puolestaan määrittelee kertomuksen vain kuvaukseksi nykyhetken ulkopuolisesta todellisuudesta, tarinaksi jostakin, joka ei ole tässä ja nyt. Aikasuhteet ja tarinan rakenne eivät ole tässä määrittelyssä tarpeen. Kerrontatilanteessa yksittäiselle puhujalle annetaan runsaasti äänessäoloaika. Hän saattaa kuitenkin jättää kerrontaansa paikkoja, joissa vastaanottaja voi osoittaa kiinnostustaan ja kuulolla oloaan. (Sacks 1974: 337; Routarinne 1998: 146.)

2.2.2 Vuorottelujäsennys

Vuorottelu, vuoronvaihto, on jokapäiväinen ja välttämätön osa ihmisten välistä kanssakäymistä myös keskustelun ulkopuolella, ja se on ehkä työläästikin opittava jo lapsena (Sacks, Schegloff ja Jefferson 1974: 696; Hakulinen 1998b: 33). Keskusteluntutkimuksessa on perinteisesti pohdittu ikuisuuskysymyksenä sitä, mistä vastaanottaja tietää äänessäolijan lopettaneen tai pian lopettavan vuoronsa (esim. Sorjonen 2001: 20). Tiedossa on kuitenkin vuorottelun perusmekanismi, jota selostan seuraavaksi.

Äänessäolijalla on oikeus valita seuraava puhuja esimerkiksi katsekontaktilla tai suoralla puhuttelulla, jolloin muiden ei sovi ottaa vuoroa. Jos edellinen puhuja ei ole valinnut ketään, kuka tahansa saa valita itse itsensä ja ottaa puheenvuoron. Kolmas – tässä tutkimuksessani keskeinen ja nähdäkseni kaikkein eniten kasvoja uhkaava – vaihtoehto on se, että alkuperäinen puhuja jatkaa vuoroaan, koska kukaan toinen ei ole vuoroa ottanut. (Sacks,

Schegloff ja Jefferson 1974: 704.) Londenin mukaan vuorojen sisällöstä ja kestoista neuvotellaan erilaisin (sanattomin) tavoin jatkuvasti keskustelun aikana. Ne eivät ole siis mitenkään etukäteen sovittuja tai määrättyjä. (Londen 1998: 56.)

Vuoro vaihtuu tavallisesti *siirtymän mahdollistavassa kohdassa, SMK:ssa (transition relevance place, TRP)*. Vatanen on kuitenkin käyttänyt jossain määrin loogisempaa ja informatiivisempaa nimitystä *vuorovaihdon mahdollistava kohta, VMK* (Vatanen 2009: 9), jota suosin itsekin. Tätä lyhennettä käyttää pro gradu -tutkielmassaan myös Hartikainen (tulossa). Kahdenkeskisessä keskustelussa molemmat osapuolet tietävät olevansa itse seuraavana äänessä; monenkeskisessä keskustelussa taas vuoroista joudutaan mahdollisesti aktiivisemmin neuvottelemaan, kilpailemaankin (Londen 1998: 57–58).

2.2.3 Palaute ja affiliaatio

Palautteita eli *responsseja* on tutkittu 1960-luvulta lähtien. Puhutun kielen yksiköt on ollut tapana jakaa vuoroihin ja sellaisiin yksiköihin, joilla puhuja ei ota vuoroa itselleen, siis palautteisiin (*backchannels/feedback*). Ennen termistön vakiintumista nimitykset ovat vaihdelleet, mutta näkökulma on pidetty vuorovaikutuksellisenä – on siis katsottu, mikä on palautevuorojen merkitys vuorovaikutukselle. Perinteisimmän näkemyksen mukaan kuulijan tuottamat palautteet eivät myöskään vie keskustelua eteenpäin. Ne ainoastaan ilmaisevat käyttäjänsä osallistuvan keskustelutilanteeseen kuuntelemalla sillä hetkellä aktiivisempaa keskustelukumppania. (Sorjonen 2001: 19–20.)

Palautteen funktioihin kuuluu pitkälti *affiliaation* eli *samanmielisyyden* tai *myötäelämisen* osoittaminen. Kuitenkin se myös kuvaa sanojansa ilmaiseman kannustuksen määrää sekä kerrotun asian kerrottavuutta, sen kiinnostavuutta uutisena. (Sorjonen 1999: 187.) Palautteet eivät tavallisesti vaihda keskustelun topiikkaa (Hakulinen ja Sorjonen 1986a: 12).

Hakulisen ja Sorjosen mukaan palautteen käsite on ongelmattomimmillaan silloin, kun yksi puhuja on äänessä kauan ja

muut keskustelun osanottajat *minimipalauteilmauksilla mm, joo ja niin* ilmaisevat aikomuksensa olla ottamatta vuoroa itselleen. Vastaanottajan todellista kuuntelemista tai kiinnostustahan minimipalauteilmauksetkaan eivät välttämättä ilmaise, vaikka niiden käyttäjä tavallisesti pyrkii antamaan kuvan toisen puheenvuoron seuraamisesta. (Hakulinen ja Sorjonen 1986b: 41.)

Vaikka palaute ei yleensä vaihdakaan topiikkia tai edes laajenna sitä, se nähdäkseni kuitenkin muokkaa keskustelutilannetta ja vaikuttaa seuraaviin vuoroihin. Vastaanottosekvenssissä kuulija todistaa toisen puheenvuoron seuraamisensa ilmaisemalla, miten on kertomuksen ymmärtänyt. Kertoja voi tällöin joko hyväksyä tulkinnan ja siirtyä eteenpäin taikka vielä täsmentää kertomustaan. (Routarinne 1998: 150.) Korkalaisen mukaan (2001: 145) kertoja voi odottaa kuulijalta responssina esimerkiksi ”tarinaa eteenpäin vieviä kysymyksiä”, uutisen yllättävyydestä ja siten kerrottavuudesta kieliviä maiskauksia (mts. 147), päivittelyä, rituaalista epäuskoa, hmyä tai luonnehtivia kannanottoja (mts. 149).

Kiinnostavaa on, että kerrontatilanteessa vastaanottajan nyökkäämällä tuottamalla sanattomalla palautteella on oma tehtävänsä (Stivers 2008: 32). Se esiintyy eri kohdassa kerrontasekvenssiä ja merkitsee toisenlaista vastaanottoa kuin sanallinen minimipalaute tai kannanottomuotoinen palaute. Stivers on todennut, että nyökkäävä vastaanottaja viestii saaneensa kertojan tarinaan liittyvistä käsityksistä ja tunteista riittävästi tietoa voidakseen osoittaa kertojalle tukea ja affiliaatiota ottamatta itse vuoroa.

Allwood [1986] käyttää käsitteitä *väljä* ja *ahdas palaute* (*broad & narrow feedback*), joista ahdas palaute käsittää lähinnä ”lyhyitä, kiteytyneitä yksi- ja kaksimorfeemisia ilmauksia”, kun taas väljän palautteen rajat ovat venyvät. Hakulinen kuitenkin toteaa tästä jaottelusta, että väljään palautteeseen kuuluu periaatteessa kaikenlaisia vuoroja. Ovathan lopulta kaikki keskustelun vuorot jollakin tavalla palautteita tai kommentteja edeltäviin vuoroihin, jopa vaikka topiikkia vaihdettaisiin yllättäen tai edeltävä vuoro muulla tavalla jätettäisiin kokonaan vailla huomiota. (Ks. Hakulinen 1989b:

98.)

Väljäksi palautteeksi Allwood Hakulisen mukaan määrittelee myös sellaisen tauon, joka ”seuraa edellisen puhujan selvästi päättynyttä vuoroa ja sijaitsee kohdassa, jossa olisi odotuksenmukaista sanoa jotakin”. Tämä ilmiö on erityisen merkityksellinen tutkimuksessani. Millaisen palautteen kertomusta tuottava puhuja saa kuulijoilta, jos siirtymän mahdollistavassa kohdassa kertojan puhetta seuraa vain hiljaisuus? Mitä tämä kertoo kuulijan tai kuulijoiden kiinnostuksen asteesta tai edes kuuntelemisesta, kun kuuntelemista voisi ilmaista vaikkapa minimipalautteella? Toisaalta onko mahdollista, että pitkä hiljaisuus kertoisi jostakin muusta kuin kiinnostuksen puutteesta?

2.2.4 Kasvot ja kohteliaisuus

Brown ja Levinson sekä heitä mukaillen Muikku-Werner määrittelevät *kasvot* ”julkiseksi minäkuvaksi” (*public self-image* Brown & Levinson 1987 [1978]: 61; Muikku-Werner 2006: 85–86), Piirainen-Marsh taas tarkoittaa kasvoilla ”yhteisön jäsenen käsitystä omasta sosiaalisesta asemastaan vuorovaikutuksessa” (Piirainen-Marsh 1995: 311). Keskustelukumppanin kasvojen suojeleminen *kohteliaisuudella* on universaali, vaikkakin kulttuureittain muuntautuva ilmiö. Sen katsotaan johtuvan kulttuurisesti jaetusta kasvojen menetyksen pelosta ja kasvojen herkkyyden tajusta. (Brown & Levinson 1987 [1978]: 60–61; Piirainen-Marsh 1995: 312.)

Kasvot ovat monissa kulttuureissa monitahoinen ja monin eri käsittein määriteltävä ilmiö (ks. esim. Ukosakul 2005; Hickey & Stewart 2005; Merrison 2011; Bousfield & Locher (toim.) 2008). Tämän pro gradu -tutkielman rajoissa määrittelin kasvot länsimaiseen tapaan säilyttämisen, uhkaamisen ja menettämisen kautta (Goffman 1967, ks. myös Brown & Levinson 1987 [1978]: 61).

Kasvot ovat jotakin, jonka säilyttäminen suojelee yksilön itsekunnioitusta ja takaa hänen sosiaalisen asemansa vakauden. Kasvojen uhkaaminen vaarantaa vuorovaikutuksellisen kanssakäymisen sujuvuuden, ja kasvojen menettäminen taas häpäisee

yksilön muiden silmissä ja tuottaa vaikeuksia hänelle itselleen. Kasvoja suojellaan kohteliaisuudella, ja lingvistiikassa sillä tarkoitetaan sellaisia kielenkäytön tapoja, joilla ongelmat ja konfliktit vuorovaikutuksessa voidaan välttää (Piirainen-Marsh 1995: 311; Bousfield & Locher (toim.) 2008; Mills 2011; Culpeper 2011).

Kasvoja uhkaavia kerrontatilanteita, lyhyemmin *kasvouhkia* (Piirainen-Marsh 1995: 315; Muikku-Werner 2006: 86; *face-threatening act*, *FTA*, Brown & Levinson 1987 [1978]), ovat tilanteet, joissa kertoja ei saa mielestään riittävästi palautteen muotoon puettua huomiota – mikä on riittävästi, on tapaus- ja yksilökohtaista – ja tilanne on vaarassa kasvaa mahdollisesti vuorovaikutusta horjuttavaksi ristiriidaksi. Kertoja ei halua ”vain tulla ymmärretyksi, vaan tahtoo myös saada soveliaita reaktioita” (Kajanne 1994: 48, vrt. Korkalainen 2002: 8). Tällöin kertoja voi alkaa käyttää kasvojen pelastamiseen soveltuvia keinoja. Näistä keinoista olen valinnut tutkittavakseni *intensiteetti-ilmaukset*.

Aineistossani intensiteetti-ilmauksilla muunnetaan kerrontaa kasvoja uhkaavassa kerrontatilanteessa kertomuksen *evaluaativaiheessa*, josta lisää hieman myöhemmin tässä luvussa. Tällöin puhuja alkaa *intensifioida* eli voimistaa kertomustaan tavalla, joka kutsuu muita keskustelijoita osallistumaan kerrontatilanteen rakentamiseen enemmän.

Intensiteetti-ilmaukset, joita käsitellään lisää tämän luvun loppupuolella, eivät kuitenkaan ole vain kertojan itsensä tapa käsitellä ongelmallista tilannetta, kuten myöhemmin huomataan. Myös kertomuksen vastaanottaja saattaa niitä tietyissä tilanteissa käyttää. Tämä havainto tukee O’Driscollin näkemystä. Hänen mukaansa yksilön kasvouhka on samalla vuorovaikutustilanteen osanottajien yhteinen kasvouhka, josta kaikki kärsivät. Kun tilanne laukeaa ja kasvot pelastuvat, tämä helpottaa kaikkien keskustelukumppaneiden oloa. (O’Driscoll 2001: 19.)

Myös Wattsin mukaan (2003: 118) kohteliaisuus on molemminpuolista kunnioitusta toisen tunteita kohtaan. Tässä määritelmässä tiivistyykin tämän tutkielman pohjana oleva ajatus kasvojen suojelusta.

2.2.5 Preferenssijäsennys

Preferenssijäsennyksellä tarkoitetaan puhetoimintojen hierarkkista suosituimmuusjärjestystä (*preference organization*) (ISK § 1198). Tämän jäsennyksen mukaisesti vierusparin saman etujäsenen, esimerkiksi kutsun tai pyynnön, eri jälkijäsenistä pyritään valitsemaan se, joka vähiten horjuttaa vuorovaikutusta. Taipumus valita keskustelussa preferoitu jälkijäsen, esimerkiksi kutsun vastaanottaminen tai pyyntöön suostuminen, vaikuttaa universaalilta tavalta pitää keskustelu sujuvana ja miellyttävänä. (Heritage 1996 [1984]: 261–278; Tainio 1998b: 93–95.)

Preferoidut vuorot on helppo tuottaa tilannetta vaikeuttamatta ja keskustelukumppanin kasvoja uhkaamatta. Sen sijaan preferoimattomat vuorot, kuten pyynnöstä kieltäytyminen, tuotetaan varovaisemmin, taukojen, epäröintiänteiden, selitysten tai pahoittelujen kera (Tainio 1998b: 94). Sama koskee myös esimerkiksi topiikin eli keskustelunaiheen aloittajan kannalta jollain tavalla ongelmalliseen aiheeseen siirtymistä (Heinonen 2001: 174). Preferoimattomuus ei liity niinkään lausuman muotoon kuin etujäsenen luoman odotuksenmukaisuuden murtumiseen (ISK § 1198).

Preferenssijäsennys kuuluu tutkimukseeni olennaisena osana. Nähdäkseni kerrontatilanteessa olisi preferoitua, että kertoja saisi palautetta ja affiliaatiota vaille keskustelun virtaavuutta häiritseviä pitkiä taukoja ja vuoronvaihto-ongelmia. Täten preferoimatonta on ennen kaikkea kerrontajaksoa seuraava kiinnostuksen puutteesta kertova hiljaisuus ja toisaalta palautteen vähäisyys tai vääränlaisuus. Sen, mikä on oikean- tai vääränlaista palautetta, taas arvattavasti määrittelee viime kädessä vain kertoja itse. Samoin hiljaisuuden kuuleminen kiinnostuksen puutteena on lopulta kertojan omaa tulkintaa.

ISK (§ 1198) esittää esimerkkinä preferoimattomasta jälkijäsenestä tapauksen, jossa kertojaksi tarjoutuva (Routarinne 1998: 140–141) henkilö ei saa riittävää responsia kuulijaksi aiotulta keskustelukumppanilta kertomuksen johdantosekvenssin

etiäisvuorossa.

1 Jari: meni eile aika lujaa.
 2 (0.5)
 3 Eeva: ->aha.
 4 Jari: .mt joo..
 5 Eeva: joo joo.

Eeva vastaa etiäisvuoroon rivillä 3 tavalla, joka ilmentää kiinnostuksen puutetta. Viivästyneesti ja laskevalla intonaatiolla tuotettu *aha*-minimipalaute osoittaa hänen vastaanottaneen Jarin etiäisvuoron uutisena (ISK § 1049), siis valmiina kokonaisuutena, jonka jälkeen ei seuraa mitään uutta. Vuoro on preferoimaton, koska se ei tarjoa tilaa kertomukselle. Preferoitu, kertomukselle tilan antava vastaus olisi etiäisen jälkeen esimerkiksi partikkeli *no*, joka ”ei merkitse edellisessä vuorossa esitettyä uutiseksi vaan vasta ennakoi sellaista” (§ 1051). Seurauksena Eevan jälkijäsenestä on, ettei Jari jatka kertomuksen tuottamista. Kumpikin tuottaa laskevalla intonaatiolla lopetusta implikoivan *joo*-dialogipartikkelin, ja sekvenssi päättyy.

Palautteen laadun ja määrän lisäksi myös palautteen tarjoamistavalla on merkitystä preferenssijäsennyksen kannalta. Kuulijan oma-aloitteisesti tarjoama palaute on preferoidumpaa kuin kertojan intensifioimalla hakema palaute (Korkalainen 2001: 151). Korkalaisen mukaan (mp.) kertojan näkökulmasta jännittävää tai mukavaa tarinaa seuraavan palautteen vähäisyys ja siitä seuraavat kertojan intensifioivat kannanotot voivat saada kertojan puheen vaikuttamaan kiusalliselta itsekorostukselta, jolloin molempien keskustelijoiden kasvot ovat uhattuina.

Koen preferenssijäsennyksen ja kasvojen käsitteen välillä olevan selvää yhtäläisyyttä. Vanhemmassa keskusteluntutkimuksessa tätä on toisaalta epäilty: Tainio (1996: 94) kutsuu ennen aikaiseksi yritystä verrata preferoituja vuoroja kasvojen suojeluun kohteliaisuudella. Tainion mukaan Brownin ja Levinsonin (1987 [1978]) ”antropologisväritteiset näkemykset” kohteliaisuudesta pohjautuvat samankaltaisesta tutkimuskohteestaan huolimatta liian erilaiseen

tutkimusperinteeseen tullakseen käytetyiksi empiirisen keskustelunanalyysin rinnalla. Kasvotutkimus on kuitenkin edennyt tämän jälkeen, enkä usko kasvojen ja preferenssijäsennyksen välisten yhtäläisyyksien etsimisen olevan enää mahdoton tehtävä.

2.2.6 Evaluaatio

Tulen siis käsittelemään erityisesti evaluaatiovaiheessa esiintyviä intensiteetti-ilmauksia. Labov (1972: 393) tarkoittaa käsitteellä *evaluointi* tapahtumien arvioimista, joka keskeyttää itse tapahtumien kuvauksen kertovassa tekstissä. Hän on tutkimuksessaan todennut, ettei tätä arviointia opita aivan nuorena, sillä eri-ikäisten kertojien evaluoivien lauseiden ja rakenteiden esiintymistiheydessä ja laadussa on huomattavia eroja (mp.).

Larjavaaran (2007: 449) sanoin evaluointi ”sijoittaa kohteen yksiulotteiselle asteikolle jonkin piirteen tai niiden summan suhteen”. Määritelmä sopii hyvin käytettäväksi tutkimuksessani intensiteetti-ilmausten kanssa. Tämä ”koetun suhteuttaminen arvo- ja toiminnallisiin kehyksiin” on luonteenomaista ”ihmis- ja miksei eläinkognitiollekin” (mp.).

Labov (1972: 371) on havainnut, että evaluoinnin yhtenä tarkoituksena on tehdä selväksi, miksi tarina on merkityksellinen ja kertomisen arvoinen: kertojalla on harteillaan sosiaalinen paine kertoa vain tärkeitä ja kiinnostavia, tavallisesta elämästä poikkeavia tapahtumia kuvaavia uutismaisia tarinoita. Hän luokittelee evaluoinnin kolmeen lajiin. Ensimmäinen ja tutkimuksessani kiinnostavin on *ulkoinen evaluaatio* (*external evaluation*, mp.): kertoja keskeyttää tarinan ja kertoo kuulijalle, mistä on kyse ja mitä kuulijan täytyy tietää (esim. *Sit mä olin tosi tyytyväinen*; esimerkit tämän tutkielman aineistosta). Labov mainitsee tämän lajin olevan erityisesti keskiluokkaisten kertojien suosiossa (mts. 373).

Toinen evaluaation laji on evaluaation *sisällyttäminen* kerrontaan (*embedding of evaluation*, mts. 372), jolloin kertoja siteeraa omia ajatuksiaan tapahtumahetkellä (*Vaadin täysmaitoa*) tai jonkun osallistujan repliikkiä. Labov huomauttaa olevan vaikuttavampaa, jos alkuperäinen repliikki on jonkun ulkopuolisen

tarinan henkilön eikä kertojan itsensä sanoma. Tätä lajia suosivat Labovin tutkimuksissa erityisesti alempaan sosiaaliluokkaan kuuluvat kertojat (mp.).

Kolmas laji on *evaluoiva toiminta* (*evaluative action*). Labovin mukaan on tehokkaampaa kertoa mitä tehtiin tai tapahtui kuin mitä sanottiin: *Mä vieläkin mä kuulen sen napsahuksen ku se kirves osu siihen sen kämmenselkään.* (Mts. 374.) Kerronnan keskeyttäminen tapahtumien arvioinnin vuoksi keskittää kuulijan huomion kokonaan evaluaatio-osaan ja luo näin vastaanottajalle tilaisuuden, tai suorastaan pakottaa tämän tuottamaan jonkinlaista palautetta kertojalle.

Larjavaara (2007: 449) kuitenkin huomauttaa, ettei ”[p]uhdasta emotionaalista suhtautumista – – voi kuitenkaan pitää evaluaationa. On pikemminkin niin, että tunne joko seuraa tai edellyttää evaluaatiota. – – Emootio vaikuttaa arvoihin, luo niitä siinä missä myös juontuu niistä, mutta evaluaatio puolestaan lähtee arvoista, edellyttää niitä”.

2.2.7 Intensiteetti-ilmaukset

Käsittelen intensiteettimääritteinä käytettäviä sanoja (*aika, hirveen*) tässä tutkielmassa yhtenä laajana luokkana. Siksi nimitän niitä yhteisesti *intensiteettisanoiksi*. Intensiteettisanasta ja pääsanasta rakentuvia konstruktioita (*aika vastenmielistä, hirveen paljoo*) kutsun tässä *intensiteetti-ilmauksiksi*. Tutkielman aikana käsittelen myös yksittäisiä lekseemejä, joilla on intensifioiva merkitys (*oikeesti*).

Tarpeen vaatiessa intensiteettisanat voisi myös jakaa hienojakoisemmin useisiin ryhmiin. *Iso suomen kielioppi* jakaa nämä sanat intensiteettipartikkeleihin (esim. *sangen, erittäin*), nominin genetiivimuotoihin (*hirveän, älyttömän*) ja muihin (*todella, tosi*) (ISK § 664). Kurela (1996: 20–21) taas kutsuu kaikkia intensiteettimääritteinä käytettäviä sanoja intensiteettiadverbeiksi, joita hänen määritelmänsä mukaan on kahdenlaisia: astetta ilmaisevat ja (myös) vivahdetta ilmaisevat intensiteettiadverbit. Raja asettuu samaan kohtaan kuin ISK:n mukainen intensiteettipartikkeleiden ja nominin genetiivimuotojen välinen raja. Astetta ilmaiseviin

intensiteettiadverbeihin kuuluvat muun muassa *melko*, *aika* ja *sangen*, kun taas ominaisuuden vivahdetta ilmaisevat esimerkiksi *järkyttävän* ja *merkillisen*.

Vivahdesanat ovat Kurelan mukaan (1996: 20–21) tilapäisluonteisia ja muutenkin puheessa harvinaisempia. Nekin voivat kuitenkin tulla muotiin, kivettyä jatkuvassa käytössä ja menettää kirjaimellisen merkityksensä, minkä jälkeen ne siirtyvät kuvaamaan ”varsinaisten intensiteettiadverbien” tavoin ainoastaan puheena olevan ominaisuuden astetta. Suurin osa intensiteettiadverbeista on Kurelan mukaan kehittynyt adjektiiveista (*kauhean*), osa substantiiveista (*ihmeen*) ja muutamat pronomineista (*niin*).

Intensiteettipartikkeleista *Iso suomen kielioppi* toteaa, että ne tyypillisesti esiintyvät adjektiivien ja adverbien määritteinä ja vahvistavat sanan merkitystä (ISK § 664). Vieriön mukaan (1993: 8–9) myös jotkin luonnehtivat substantiivit, kuten *juoppo*, voivat intensifioitua. Hän lisää, että intensiteettimääritteen saadakseen käsitteen on sijoitettava jonkinlaiselle jatkumolle, jolla sitä voi liikutella ja vertailla, esim. *ystävällinen–epäystävällinen*. Kuitenkaan jatkumon keskivaiheilla olevaa käsitettä ei normaalisti voi intensifoida (*?erittäin keskikokoinen*).

Itse katsoisin, että tällaisen keskivertoisuutta merkitsevän sanan intensifiointi toisi käsitteeseen jonkinlaista huumoria, ehkä ironiaa (*äärimmäisen keski-ikäinen*). Punttilan mukaan (1985: 17) ”[I]eikillisesti voidaan tietysti sanoa esim.: *Ennen kaikki oli toista: puolikarkeat vehnä jauhotkin olivat puolikarkeampia kuin nykyään.*” Neutraalissa yhteydessä tällaista intensifiointia tuskin voisi kuitenkaan käyttää.

ISK katsoo, etteivät intensiteettipartikkelit (kuten muutkaan partikkelit) voi saada omia määritteitä (ISK § 853). Tätä taustaa vasten kandidaatintutkielmassani (Kuusela 2009) käsittelemäni intensiteettisanojen yhdistelmät (*aika tosi paljon*) ovat siis poikkeuksellisia, minkä kandidaatintyölläni myös todistin. Määttä (1995: 49) nimittää tutkimuksessaan kuvatunkaltaisia partikkeliketjuja *kasaumiksi*. Hän toteaa niiden olevan

epäprototyyppisiä, koska perinteisesti on ajateltu, ettei partikkeleiden ole mahdollista määrittää toisiaan (mp.).

Voidaan ajatella, etteivät *aika tosi (paljon)* -tyyppiset intensiteettisanaketjut olisikaan mitään muuta kuin peräkkäisiä partikkeleita. Tällöin *aika* ja *tosi* eivät toimisi toistensa määrittäjinä, vaan kyseessä olisi ainoastaan partikkeliketju. Tällaisten ketjujen osien välillä ei siis ISK:n mukaan ole mitään hierarkkista suhdetta, vaan niiden välillä vallitsee ”puhtaasti lineaarinen syntaksi” (ISK § 859).

Viertö (1993: 5–6) toteaa, että vahvistussanat ovat monien muiden sanaryhmien, esimerkiksi kiertoilmausten eli eufemismien, tavoin helposti käytössä kuluvia ja ”alttiita kalpenemaan”. Siksi alun perin vahvistavana toiminut sana saattaa pitkän käytön jälkeen pikemminkin jopa heikentää pääsanansa tehoa. Tällöin ilmaus olisi ehkä vaikuttavampi sellaisenaan vailla intensifikaatiota. Lopulta käyttöön tarvitaan jatkuvasti uusia, vielä repäisevämpiä intensiteettisanoja. (Mp.) Toki on muistettava prosodian vahvistava vaikutus tällaiseen kalvenneeseenkin intensiteettisanaan. Esimerkiksi painotuksella voi nähdäkseni jopa muuttaa intensiteettisanan merkitystä, mahdollisesti ironisella tavalla (oikein painotettuna *melko paljon* voisikin tarkoittaa vaikkapa ’erittäin paljon’). (Kuusela 2009: 16–17.)

Omassa tutkimuksessani en kuitenkaan tee eroa intensiteettisanojen eri lajien välillä. Sanojen esiintymiskertoja ei myöskään ole laskettu, sillä tarkat lukumäärät ja luokittelut eivät ole olennaisia työssäni. Painopiste on intensifioivien ilmausten käyttökontekstissa ja kasvovuhkatilanteiden vuorovaikutuksellisessa analyysissa.

2.2.8 Kertojan intensifioivat kannanotot

Kannanotto on arvottava tai arvioiva mielipiteen ilmaus, johon sisältyy affektisia elementtejä, yleensä adjektiivi (ISK § 1212). Kannanoton tuottaja esittää arvionsa jostakin kohteesta silloin, kun katsoo saaneensa tarpeeksi tietoa aiheesta. Hänellä on siis riittävä pääsy (*access*, Goodwin & Goodwin 1992: 164–165)

keskustelunaiheeseen.

Kannanotot ovat merkityksellinen ja taajaan esiintyvä osa keskustelua, sillä puhuja ei voi päättää – vaikka voi toki vaikuttaa siihen – millä tavoin muut hänen puheeseensa suhtautuvat (Tainio 1996: 81). Kannanotolle ei ole mitään tiettyä syntaktista rakennetta, mutta Tainio toteaa, että ns. luonnehtiva lausetyyppi (predikatiivilauseesta ks. ISK § 943), jossa predikatiivi määrittää subjektia (esim. *tyttäreni on nero*) on melko lähellä tätä kannanoton perusrakennetta (Tainio 1993: 21; 1996: 82).

Kerrontasekvensseissä lieene luonnollista pyrkiä mielenkiintoiseen tarinaan, ja intensifioinnilla sen *kerrottavuus* ja kiinnostavuus (*tellability*; Sacks 1992 [1968]: 12–13, 1992 [1970]: 172–173, 233; Routarinne 1998: 142), uskoakseni kohoa. Siksi tutkimuksessani keskityinkin eniten ja erityisesti kertojan itsensä tuottamiin intensifioiviin kannanottoihin (esimerkiksi *oli aika vastenmielistä*). Havainnoin ja analysoin silti myös muiden keskustelun osanottajien intensiteetti-ilmauksia.

Goodwin ja Goodwin (1992: 162) pitävät tyypillisenä puhujan itsensä käyttämänä intensifioivana kannanottona seuraavan kaavan mukaista rakennetta:

[it]+[copula]+[adverbial intensifier]+[assessment term]

se + kopula + intensiteettisana + intensifioitava sana

(esim.) Se oli ihan hirveä

Tällaiset tapaukset ovat oman erityisen mielenkiintoni kohteena. Tainion mukaan ”[I]ausuman subjekti viittaa kontekstissa edellä esiteltyyn arvioinnin kohteeseen. Kopula ja intensiteettiadverbi valmistavat vastaanottajaa kannanoton huipentumaan, joka tapahtuu kannanottotermissä. Prosodiset merkitsimet, venyttäminen ja painotus, sijoittuvat myös yleensä intensiteettiadverbiin valmistaen tietä huipennukselle”. (Tainio 1993: 20.) Tainio huomauttaa, että kannanotot esiintyvät etenkin suomalaisessa keskustelussa myös yksinään vailla toisen kannanoton muodostamaa vierusparia. Tällainen voi olla ”kertomusta edeltävänä ’tulkintaohjeena’ toimiva

kannanotto (tyyppiä 'se oli yks hyvä juttu muuten')". (Tainio 1996: 84.)

3 INTENSIFIKAATIO KASVOJA UHKAAVISSA KERRONTATILANTEISSA

Tässä luvussa tarkastelen aineistoni kerrontatilanteita, joissa esiintyy intensiteettisanoja. Etsin kerrontatilanteista sellaisia vuoronvaihtoon liittyviä ongelmia, jotka mahdollisesti kutsuvat intensiteettisanoja. Analysoin katkelmissa olevia kerronta- ja vuorottelutilanteita kasvojen käsitteen näkökulmasta ja puran osiin osallistujien käyttämiä intensiteetti-ilmauksia. Luku on jaettu kahteen alalukuun sen mukaan, miten esimerkkikatkelmat suhtautuvat ennakkoletukseeni intensiteettisanon käytöstä kasvouhan purkajina.

Alaluvuista ensimmäinen, 3.1 (Kertojan intensifikaatio), esittelee kahdeksantoista hypoteesini mukaista ja siksi *prototyypistä tapausta*, joissa kertoja tuottaa kasvouhkatilanteessa yhden tai useita intensiteetti-ilmauksia. Kasvouhkatilanne tulee usein esille hiljaisuutena. Hiljaisuus on rikottava ennemmin tai myöhemmin, ja katkelmissa se tehdään esimerkiksi kannanottomuotoisilla intensiteetti-ilmauksilla (*se oli tosi hyvä reissu*). Intensiteetti-ilmaukset eivät kuitenkaan aina sijaitse heti tauon jälkeisessä vuoron rakenneyksikössä, vaan se voivat esiintyä kertojan puheessa hieman myöhemminkin.

Toinen alaluku, 3.2 (Muut intensifikaatioilmiöt), keskittyy hypoteesini suhteen *epäprototyypisiin tapauksiin*. Näissä tapauksissa intensifioijana voi olla joko kertoja tai kuulija; kaikissa on kuitenkin yksi tai useampia poikkeuksellisia ominaisuuksia, jotka estävät luokittelun ensimmäisen alaluvun prototyypisiin tapauksiin. Jälkimmäinen alaluku on lyhyempi, ja se sisältää vain kolme esimerkkikatkelmaa. Se on myös sisällöltään vaihtelevampi kuin ensimmäinen.

3.1 Kertojan intensifikaatio

Jaan prototyypiset intensifikaatioesimerkit viiteen ryhmään. Kaikkia esimerkkejä yhdistää kasvouhkatilanne, johon kertoja reagoi intensifikaatiolla. Katkelmissa esiintyy kuitenkin monenlaisia ilmiöitä, joiden mukaan ne on luokiteltu: responssin puutetta, erimielisyyttä, leikittelyä, institutionaalista keskustelua ja referointia.

3.1.1 Riittämätön responssi aiheuttaa intensifikaation

Tätä katkelmaryhmää yhdistää responssin puute, johon puhuja reagoi intensifikaatiolla. Kuulija ei osallistu keskusteluun riittävästi tai oikealla tavalla, mikä aiheuttaa kertojalle kasvouhan. Tämän seurauksena kertoja laukaisee tilanteen intensifioimalla kertomustaan palautetta kutsuvalla tavalla.

Analyysiosion avausesimerkissä ystävät eli teepöydässä istuvat kolmikymppiset naiset keskustelevat lisäravinteista. Tämän katkelman analyysi myös aloittaa prototyypisten intensifiointitapausten sarjan. Olen merkinnyt nuolilla ja lihavoimut katkelmissa esiintyvät ja analyysin kannalta olennaiset intensiteetti-ilmaukset.

Esimerkki 1

Sg 377 ystävät

[herbalaif.kas]

- 1 Anna: mth °muistaakseni°, (.) jotakin varmaan, (.)
- 2 emmä tiedä onks ne nyt, (.) jotain sellast,
- 3 (1.0) ↑niil oli jotain Herbalaifin niinku
- 4 #laihdutusvalmiste joskus jotai mun työkaverin
- 5 kans# me oltiin siel hiton Herbalaif
- 6 esittelyssä ja, (.) mth oah. ne mainosti
- 7 -> jotain **iha ihmeen=siis se oli ihan**
- 8 -> ↑hirveetä? (.) se oli semmosta niinku, (1.0)
- 9 jostain jauheest tehty jotain ihme
- 10 -> semmosta niinku m- mussea, hh °sem(h)most°,
- 11 (1.0) s(h)uklaamussea joka maistu silleen
- 12 niinku (.) oudolle,
- 13 (2.0)
- 14 Anna:-> sit siin oli kans **kauheen hyvät puheet**
- 15 -> siitä et miksi se on niin **hirveen hyvä keino**

on myös kolme mikrotaukoa. Heti kolmannen rivin alussa on pidempi tauko. Myöhemmin katkelman aikana esiintyy kolme lievää voimasanaa (r. 5 *hitto*, r. 16 ja 23 *hemmetti*). Intensiteetti-ilmauksia katkelmassa on kuusi (r. 7 *ihan ihmeen*, r. 8 *ihan hirveetä*, r. 14 *kauheen hyvät*, r. 15 *hirveen hyvä*, r. 18 *ihan aivottomalta*, r. 24 *aika vastenmielistä*).

Kokonaisvaikutelma katkelmasta on varsin affektinen, sillä muussa aineistossa Anna käyttää selvästi vähemmän sekä intensiteettisanoja että voimasanoja, kuten jäljempänä olevista katkelmista käy ilmi. Piian vähäisillä reaktioilla voidaan ajatella olevan yhteyttä tähän affektisuuteen: jos vuorottelussa tulee ongelmia, keskustelukumppanin hiljaisuus aiheuttaa kasvovauhkatilanteen.

Tätä tukee Kajanteen (1994: 48) näkemys, jonka mukaan huippukohta kertomuksessa ei ole vain kertojan, vaan kertojan ja kuulijan vuorovaikutuksessa tuottama. Siksi hän otaksuu, että kuulijan tuottama vääränlainen palaute saa kertojan muokkaamaan kerrontaansa affektisempaan suuntaan evaluaatiovaiheessa ja lisäämään näin kertomuksen intensiivisyyttä.

Piia nauraa äänettömästi tarinan loppupuolella ja pitää koko ajan Annaan tiiviin katsekontaktin. Myös myöhemmin analysoitavassa [kirvesepisodi.kas]-esimerkissä Piia osallistuu kertomukseen lähinnä naurulla ja katsekontaktilla. Tämä lienee vain hänelle tyypillinen tapa antaa palautetta ja rohkaista kertojaa ottamatta kuitenkaan itse vuoroa. Annan tulkintaa Piian vähäsanaisuudesta voidaan vain koettaa päätellä hänen tekemistään kielellisistä ratkaisuista. Tämän katkelman analyysissa olennaisia elementtejä olivat, kuten todettua, intensifioinnit ja ryntäykset sekä voimasanat ja muut leksikaaliset valinnat.

Seuraava katkelma on samasta aineistosta ja käsittelee villikaneja. Myös siinä palaute on riittämätöntä, mikä laukaisee intensifikaation.

Esimerkki 2

```
[suojaväri.kas]
1 Piia:-> ↑mut se on (.) tosi hyvä suojaväri
2           sillee et kyl niit sit [just]
3 Anna:                                     [ mm ]-m
4 Piia:   ku ne on paik#allaan# siel jossain
5         -> pöpelikös nii #saa aika kauan# kattoa,
```

Tässä lyhyessä pikemminkin kuvailevassa kuin kertovassa katkelmassa Piia käyttää kahta intensiteetti-ilmausta: rivillä 1 *tosi hyvä suojaväri* ja rivillä 5 *aika kauan*. Vuoronvaihdon mahdollistavissa kohdissa Anna on hiljaa tai reagoi minimipalautteella *mm-m*. Piian käyttämä sana *suojaväri* on hyvin informatiivinen: se tarkoittaa, että kaneilla on turkissaan väritys, joka suojaaa niitä saamalla kanit katoamaan saalistajien silmistä maastoon. Jo ensimmäisen rivin vuoron *mut se on tosi hyvä suojaväri* jälkeen Annan voidaan olettaa saaneen kaiken tarpeellisen informaation Piian vuorosta. Vuoron loppuosa on siis redundanttia.

Rivillä 2 Piia tuottaakin suunnitteluilmausten (ISK § 861) omaisesti muun muassa sävyartikkelit *kyl*, *sit* ja *just*, ja riveillä 4–5 oleva selitys suojaväriin olemuksesta ja seurauksista on periaatteessa tarpeeton. Piian täytyy kuitenkin pitää vuoro itsellään, koska Anna ei sitä ota minimipalautteen tuottamista enempää. Kasvouhka on katkelmassa lievä, mutta havaittava.

Anna ja Piia ovat päätyneet keskustelussaan näyttämötaiteeseen, kuten seuraavasta esimerkistä käy ilmi.

Esimerkki 3

```
Sg 377 ystävät
[kirvesepisodi.kas]
1 Anna:   mul o hirvein esitys mitä mä ikinä
2         oon kattonus se oli se, (0.6) #eiks Piia ollu
3         siel=[oliks se Ullakkoteatteris,]
4 Piia:   [m(h)mhhh m(h)ä muist(h)an] s(h)en,
5 Anna:-> sen kirvesepisodin.# (.) siis se
6         -> oj jotain niin kauheeta ku mä
7         vieläkin (.) mä kuulen sen napsahuksen
8         ku se kir#ves osuu siihen sen kämmenselkää#,
9         (1.0) ((Annan ja Piian äänetöntä naurua))
10 Anna:-> °s- se oli aivan kauhh-° .hh
```

- 11 Piia: °mm(h)m(h)mm, ° ((nauraa))
 12 (0.6)
 13 Kaisa: siis mä en ook kuullut tällast juttuu?

Katkelma käsittelee kahden ystävyksen jakamaa kokemusta, jota toisaalta muistellaan yhdessä ja toisaalta kerrotaan kameran takana olevalle kolmannelle henkilölle, Kaisalle. Esimerkissä Anna aloittaa tarinan johdantosekvenssin mainitsemalla poikkeuksellisesti sujuneen teatteriesityksen, joka oli järkyttänyt häntä, Piiaa ja muita katsojia. Lyhyen Annan ja Piian välisen yhdessä muistelemisen jälkeen kuvan ulkopuolella oleva Kaisa osallistuu keskusteluun pyytäen ainoana tarinaa tuntemattomana lisätietoja tästä esityksestä.

Tarinan alkupuolella, riveillä 5–6 Anna käyttää intensifioitua ilmausta *siis se oli jotain niin hirveä* Tainion (1996: 84) kuvaamalla tavalla, kuulijoiden tulkintaa ohjaavana etukäteismääritelmänä. Pian katkelman alusta Piia alkaa nauraa hiljaa ottamatta kuitenkaan vuoroa itselleen. Annakin alkaa nauraa, mutta toimii rivillä 10 kasvouhkatilanteessa prototyypisellä tavalla. Hän siis vuorottelun perussääntöjen mukaisesti pitää vuoron itsellään (Hakulinen 1998b: 46; Sacks, Schegloff ja Jefferson 1974: 704) ja intensifioi kertomustaan siirtyen suoraan evaluaatiovaiheeseen. Anna käyttää Labovin (1972: 371) kuvailemaa ulkoista evaluaatiota Goodwinien (Goodwin & Goodwin 1992: 162) esittelemällä prototyypisellä tavalla: *se oli aivan kauhh-*. Sana jää kesken äänettömän naurun takia.

Seuraa pieni tauko, jonka jälkeen Kaisa omalla vuorollaan *siis mä en ook kuullut tällast juttuu* merkitsee itsensä tietämättömäksi osallistujaksi, jolla ei ole pääsyä (Goffman 1981: 131–133) kertomukseen. Sen jälkeen topiikki jatkuu katkelman ulkopuolella vielä Annan tuottamalla, esitystä käsittelevällä pitkäköllä selostuksella, joka on nyt osoitettu suoraan Kaisalle.

Seuraavaksi esimerkki edellisiä vanhemmista naisista, Sisariksi kutsumistani keski-ikäisistä informanteista. Esimerkissä 4 muistellaan edellisvuoden railakkaita uudenvuodenjuhlia, joissa

puhujat ovat olleet yhdessä.

Esimerkki 4

Sg 437 sisaret

[uudenvuodenjuhlat.kas] (3:30)

- 1 Paula: em[mää, (.) >muista<] se:,
- 2 Leena: [ɛhaha ai niinku,ɛ]
- 3 (0.4)
- 4 Leena: meiä[n töissä, (.) nliinku ne kysy että, .hhh
- 5 Paula: [no niij (just),]
- 6 joo että kuka siellä e- oikei esiinty
- 7 sitt=että et,
- 8 Paula: >kukas siellä muute< esiinty,
- 9 Leena: nohhh no ku mä sa-
- 10 Paula: >eiks siel olluj joku, (.) ihan,
- 11 Leena: joo,
- 12 Paula: (onnet-)
- 13 Leena: on no sielhän on ai:na. .hhh
- 14 Paula: joku Vi- Vir- Virve Rosti tai jo[ku t]ämmöne,
- 15 Leena: [joo,]
- 16 Leena: ɛjoo no se et mä san' 't et <kyl siel joku>
- 17 -> laulo jotaim mut meil oli **ni(h) in hi(h) rvee**
- 18 -> **meno** p[ää(h)ll]ä ettemmä kerinnym mitään
- 19 Paula: [mm,]
- 20 Leena:->kattooɛ=**s[e ol]i muuten tosi kiva reissu,** .hhhh
- 21 Paula: [joo,]
- 22 Paula: joo.
- 23 Leena:->**se oli muuten oikein <tosi> onnistunu.** .hhhh
- 24 (.)
- 25 Leena: ja se,
- 26 Paula: mä fundeerasin et vois, (.) vaikka, (.) niiku
- 27 nyt ens, (.) uute- uutenavuotenaki harkita
- 28 sellasta,

Esimerkkikatkelmassa noin viisikymmenvuotiaat sisarukset keskustelevat rankasta juhlimisesta. Vaikka keskusteluntutkimuksessa ei perinteisesti anneta katkelmista juurikaan taustatietoja, sillä kaiken olennaisen katsotaan olevan löydettävissä aineistosta (Kajanne 1994: 2; Hakulinen 1995a: 17), tämän katkelman laajempaa analysointia helpottaa kuitenkin tieto kontekstista, josta kerron seuraavaksi.

Esimerkin jälkeen Leena kieltäytyy Paulan ehdotuksesta toistaa samat juhlamenot vedoten terveydentilaansa. Maininta

terveydentilasta innostaa ensin Paulan, sitten Leenankin tiedottamaan kameralle, että Leenan jalka on leikattu. He siis kumpikin vuorollaan katsovat kameraan puhuen sille kuin ulkopuoliselle kuuntelijalle. Ikään kuin keskustelun ulkopuolelta, jonkinlaiselta metatasolta he tuovat nauhoitteen tutkijalle uutta tietoa keskustelun taustoista. Vaikuttaa siltä, että he tiedostavat olevansa kameran edessä ja ymmärtävät ”velvollisuutensa” tutkijaa kohtaan. Tämä tapahtuu noin neljän minuutin päästä videon alusta. Ehkäpä keskustelun luonnollisuus ei ehkä vielä ole päässyt sille tasolle, jolla se on samalla nauhoitteella myöhemmin.

Vaikka keskustelu on enimmäkseen luontevaa, ja naiset puhuvat myöhemmin myös avoimesti esimerkiksi sukulaistensa asioista, he eivät kuitenkaan vaikuta unohtavan olevansa kuvattavina. He naurahtelevat joskus ”Big Brotherille” ja siirtävät kauemmas joitakin esineitä, jotka eivät alun alkaenkaan näkyneet kuvassa, *ettei vaan nää näy sit siin*. Kerran Paula jopa kuiskaa Leenalle kuulumattomasti jonkin ilmeisen hauskan kommentin paikalla hetkeä aikaisemmin käyneestä ulkopuolisesta työstä. Toki on ollut paikallaan huomioda myös muut tilanteessa olleet ulkopuoliset, kuten Paulan tyttäreksi tulkitsemani nainen, joka käy välillä kuvassa.

Pian esimerkin loputtua seuraa Leenan toinen kertomus, joka, niin kuin uudenvuodenjuhlatopiikkikin, käsittelee alkoholinkäyttöä. Paula nuhtelee vaivihkaisen oloisesti Leenaa puheenaiheen valinnasta, ja keskustelu käännetään pian muualle, pois alkoholista. Nuhtelu ja sitä seuraava Leenan hiljeneminen osoittavat, että keskustelijat ovat tietoisia iästään ja sukupuolestaan. Hehän ovat kasvaneet aikana, jolloin naisten alkoholinkäyttö oli yleisesti ottaen paheksutumpaa kuin nykyään, eivätkä he muutenkaan ole enää mitään opiskelijaelämää viettäviä nuoria, vaan keski-ikäisiä perheenäitejä (nauhoitteen aikana molemmat puhuvat useita kertoja lapsistaan).

Esittelin edellä nauhoitetta ja katkelman kontekstia perusteluna esimerkin 4 analyysilleni. Näyttäisi nimittäin siltä, että Leenalla olisi kaikkien näiden tiedossamme olevien seikkojen valossa syytä kuvata uudenvuoden *reissua* harvinaisena, ei-jokapäiväisenä,

poikkeuksellisen onnistuneena ja mukavana. Riveillä 20 ja 23 hän käyttää Labovin kuvailemaa ulkoista evaluaatiota (Labov 1972: 371): *se oli muuten tosi kiva reissu ja se oli muuten oikein tosi onnistunu*. Leena tuottaa kaksi intensifioitua predikatiivilauseen muotoista kannanottoa muotoillen myös sanottavansa Goodwinien (1992:162) intensifiointikaavan mukaan. Huomattavaa on, että kannanotot ovat muodoltaan ja sanavalinnoiltaan hyvin lähellä toisiaan. Jälkimmäinen niistä on kuitenkin selvästi voimakkaampi: *tosi kiva* on muuttunut *oikein tosi onnistuneeksi*.

Riveillä 19, 21, ja 22 Paula ei ota vuoroa, vaan hänen osallistumisensa jää minimipalautteeseen, mikä pakottaa Leenan vuorottelusääntöjen mukaisesti jatkamaan rivillä 25 alkavalla, kesken jäävällä vuorolla *ja se*. On kuitenkin huomattava, että sisarukset ovat selvästi tottuneet hiljaisiin hetkiin keskinäisessä vuorovaikutuksessaan. Heitä koskevassa aineistossani useiden sekuntien mittaisia erittäin pitkiä taukoja esiintyy lukuisia kertoja myös sellaisissa paikoissa, joissa tilanne ei suosi luontevaa vaikenemista (luonteva hetki vaikenemiselle olisi esimerkiksi lisää ruokaa otettaessa).

Seuraavaksi samat puhujat pohtivat poliittista korrektiutta.

Esimerkki 5

Sg 437 sisaret

[vanhukset.kas]

- 1 Leena: mut se että .hhh et kylhä ne
- 2 nykyään ni pyrkii olemaan jopa
- 3 työelämäs[sä ni,]
- 4 Paula: [>nii tota<,]
- 5 (1.4)
- 6 Leena: niinku mejän töissä ni s[e tuu-]
- 7 Paula: [mt nyk]yään
- 8 niit ei enää puhutella vanhuksina,
- 9 (0.6)
- 10 Leena: nii,
- 11 Paula:->hirveen paljoo.

Sisaret keskusteleivat vanhuudesta ja vanhuksista. Vuoronvaihdossa on ongelmallisuutta. Riveillä 3 ja 4 on päällekkäispuhuntaa, rivillä 5

taas pitkä tauko. Riveillä 6 ja 7 on jälleen päällekkäispuhuntaa ja rivillä 9 lyhyempi tauko. Sisärukses siis puhuvat yhtä aikaa ja vaikenevat yhtä aikaa osaamatta neuvotella, kummalla on puheenvuoro. Leena tuottaa kertomuksen aloittamiseen viittaavan vuoron *niinku meijän töissä ni se tuu-* rivillä 6, mutta luopuu vuorosta päällekkäispuhunnan vuoksi. Paula siis keskeyttää hänet.

Tämän jälkeen Leena tyytyy vastaanottajan rooliin. Hän ei Paulan vuoron jälkeenkään osallistu sanallisesti keskusteluun minimipalautteen tuottamista enempää, mikä aiheuttaa lievän kasvovuhkatilanteen. Paulan on jatkettava itse rivillä 11 ilmauksella *hirveen paljoo*, joka intensifioituna määrän adverbialina tuo lausumaan lisää painoa. *Hirveen paljoo* myös jatkaa luontevasti vuoroa inkrementaalisenä eli vuoroa syntaktisesti laajentavana lisäyksenä siitä, mihin se ennen Leenan rivin 10 minimipalautetta jäi (ISK § 1054).

Seuraavassa esimerkissä aiheena on työstressi.

Esimerkki 6

Sg 437 sisaret

[stressi-ihottuma.kas]

- 1 Paula: .hhh ja sitten .hh se edellinen yö. (0.4) hh
- 2 >ku mun piti mennä< seuraavana päivänä
- 3 töihin .hhh niin sit se rupes mär°kimään°, hh
- 4 (2.0)
- 5 Leena: niih,
- 6 (2.0)
- 7 Paula: ja nyt ku ei oo stressiä ollut täs
- 8 pahemmin ni,
- 9 (1.0)
- 10 Paula:->ei os sitäkää (.) onge[lmaa **iha hirveesti**
- 12 Leena: [.hhh mut esaa nähdä
- 13 et]
- 14 Paula: ollu,]
- 15 Leena: miten mulle oikeen käy nytte että et ku
- 16 mä uudenvuoden jälkeen lähen töihin?£
- 17 Paula:->se: voi olla [**aika paha**,]
- 18 Leena: [se: voi olla,] kuulet tota et
- 19 eniska on hyvin[kin au]ki,£

Sisarille ominainen hitaanpuoleinen keskustelutyylä näkyy

katkelmassa. Tauot ovat huomattavan pitkiä, kestoiltaan usein yhtä ja kahta sekuntia (rivit 4, 6 ja 9). Myös lyhyempiä taukoja on pari, riveillä 1 ja 10. Sisaret jakavat kokemuksen stressin aiheuttamasta ihottumasta, ja katkelmassa omastaan kertoo ensin Paula, minkä jälkeen on Leenan vuoro.

Paulan ensimmäisen vuoron jälkeen keskustelussa tulee hyvin pitkä, kahden sekunnin mittainen tauko. Sitten Leena kommentoi vuoroa minimipalautteella *niih*, ja seuraa uusi yhtä pitkä tauko. Paula joutuu ottamaan vuoron takaisin itselleen ja jatkaa kertomista: *ja nyt ku ei oo stressiä ollut täs pahemmin ni (1.0) ei os sitäkää ongelmaa iha hirveesti ollu*. Tauko keskellä syntaktista kokonaisuutta olisi Leenalle sopiva paikka ottaa puheenvuoro, mitä sisar ei kuitenkaan tee.

Leenan voi olettaa kaiken tallenteella keskustellun jälkeen tietävän Paulan työstressin määrästä. Samoin Paulan ennen taukoa riveillä 7–8 sanomasta *ja nyt ku ei oo stressiä ollut täs pahemmin ni* voisi päätellä mitä tuleman pitää: ettei stressin aiheuttamaa ihottumaakaan ole *iha hirveesti ollu*. Leena ei ota vuoroa, vaikka hänellä on siihen mahdollisuus, mikä aiheuttaa kasvoja uhkaavan tilanteen ja intensiteetti-ilmauksen esiintymisen rivillä 10.

Paulan käyttämä vahva intensiteetti-ilmaus *iha hirveesti* voidaan tulkita jossain määrin ironiseksi. *Hirveesti* tarkoittaa jo sellaisenaan *hirveän paljon*. *Iha* tuo ilmaukseen aina vahvempaa intensifointia, mikä luo mielenkiintoista kontrastia verkkaiselle keskustelutavalle ja stressittömyydestä puhumiselle. Merkitykseltään *ei iha hirveesti* vastannee ’melko vähäistä’.

Taukojen jälkeen topiikki kehittyy. Leena alkaa puhua omasta ihottumastaan rivillä 12 osin päällekkäispuhuntana Paulan kanssa. Päällekkäispuhunnan voi katsoa olevan kuin myöhästynyt korvaus puhukumppanin jättämisestä vaille responsia, jotta molempia koskeva kasvovuhka häviäisi. Alkuperäisen kertojan taas voi ajatella turvaavan asemansa jatkamalla puhetta ja näin varmistavan, ettei kasvoja uhkaavia taukoja jatkossa tule. Ilmiö on sama kuin myöhemmässä esimerkissä 9 [hirveen vaarallista.kas].

Leenan ihottumaa käsittelevä jakso, siis rivit 12–19, sujuu

helpommin. Taukoja ei tule, ja samanmielisyyttä korostavasta päällekkäispuhunnasta (*se voi olla aika paha / se voi olla*) ei aiheudu keskeytyksiä. Intensiteetti-ilmaus *aika paha* on Paulan tuottama. Hän antaa Leenalle responssia juuri sopivasti, jotta keskustelu helpottuu ja pysyy sujuvalla tasolla.

Seuraavaksi sisaret puhuvat ruoasta, joka onkin erittäin suosittu puheenaihe heidän keskusteluissaan.

Esimerkki 7

Sg 437 sisaret

[meze.kas]

```

1  Leena: .hh mut se että ku niist ihan pienistäk-
2          annoksista ku niist tuli sitte ni, .hhh
3          aattele et sä sy- syöt niin, (0.7) mt
4          .hhh ni tota öh jotain# viis lautasellist
5          ruokaa? et vaikka syötiinki sitte ni
6          tosi pitkän aikaa et mo[nt ] tuntii,
7  Paula:                                     [mm, ]
8          (1.8)
9  Paula: mut sit kyl ku- kuitenki yllättäen tulee
10         -> sitte aikap, (.) [palj]o sitä ruakaa,
11 Leena:                                     [mm, ]
12         (1.0)
13 Paula: mm,
14         (2.0)
15 Leena: nii ja sitten, (.) sie- se viel et n-
16         (.) että, (0.5) siel oli ihan oikeen
17         pulloviinii et siel ei tuotu mitään,
18         .hhh lämmintä tynnyriviinii?
19         (3.0)
20 Leena:->mut >se oli< se oli tosi hyvä reissu?
21         (0.5)

```

Tässä katkelmassa nähdään sekä hypoteesini kannalta prototyyppinen että epäprototyyppinen intensifiointi kasvovhkatilanteessa. Katkelman loppupuolella alkaa olla yhä enemmän sisaraineistolleni tyypillisiä pitkiä taukoja, jotka kasvavat tässä katkelmassa jopa kolmeen sekuntiin. Leenan riveillä 15–18 olevan vuoron jälkeen Paula ei ota vuoroa, vaan seuraa pitkä hiljaisuus, ja Leenan on jatkettava itse. Sen hän tekeekin rivillä 20 hyvin tyypillisellä tavalla, evaluaativaiheessa tapahtuvalla

kopulalauseen muotoisella kannanotolla *se oli se oli tosi hyvä reissu*.

Toinen huomion kiinnittävä intensiteetti-ilmaus on rivillä 10 oleva Paulan tuottama *aikap paljon sitä ruokaa*. Se sijoittuu Leenan pitkähkön kerrontavuoron, Paulan minimipalautteen ja pitkän tauon jälkeiseen kohtaan. Tämä ilmaus kuuluisi itse asiassa esittäjänsä vuoksi alalukuun 3.2, joka käsittelee epäprototyyppisiä tapauksia.

Olen esitellyt edellä seitsemän esimerkkitapausta, joissa intensifikaation aiheuttajana on riittämätön responssi. Esimerkit edustivat hypoteesini mukaista intensifikaatiota kaikkein puhtaimmillaan.

3.1.2 Intensifikaatio suojelee erimielisyydeltä

Seuraavaksi esittelen tapauksia, joissa intensifikaatiolla on erimielisyyden välttämiseen liittyvä tehtävä. Keskustelunaiheet ovat monenlaisia tunteita herättäviä, ja kasvovuhka on läsnä jo topiikkienkin vuoksi: käsitelläänhän keskustelussa eläinten oikeuksia ja keskustelijoiden tuttavuuksia.

Esimerkki 8

```
Sg 377 ystävät
[tuholaisia.kas]
1          (1.0)
2  Anna:   [mut se] on vaan ku ne on kauheita
3  Piia:   [ (--) ]
4  Anna:   tuholaisia #oikeesti# ettäh,
5  Piia:   nii,
6          (1.0)
7  Anna:-> °tuhoo tosi paljon° siel Kaisaniemessä ne
8          on helisemässä niitt#en kans ku kaikki
9          arvokkaat istutukset# menny,
10         (0.5)
11 Piia:   £mmhh[hhh,£ ]
12 Anna:   [niitten] mukana,
13 Piia:   hih hih .hhh hi hi .hhh [hhh]
14 Anna:   [hemm]etin
15         ka[niinit          £jär]siif,
16 Piia:->  [°mut ne on niin sö:pöjä,°]
17         (0.5)
18 Anna:   nii,
```

19 Piia: toivoisin et,
 20 (1.0)
 21 Anna: o:n. vielä ku ne horjuttaa sit sitä
 22 niinku #alkuperäislajien#,
 23 (1.0)
 24 Piia: nii,
 25 Anna:-> asemaa et ne on >niinku **aika joskus**
 26 -> **sil**lee **aika niinku**< **vaikeesti** ennustettavia et
 27 miten niissä sitte lo[pul]ta käy=mitä
 28 Piia: [nii,]
 29 Anna: seurau[ksia n]iistä sitten on,
 30 Piia: [aivan,]
 31 Anna: että,
 32 Piia: nii,
 33 Anna: .mhhh
 34 (1.5)
 35 Anna: joo.
 36 (3.0)
 37 Anna:-> niist oli **aika mielenkiintoinen**
 38 -> tehty joku tutkimus et ne oli **ihan älyttömän**
 39 -> **nopeesti** #niinkun#, (0.5) luonnonvalinta
 40 hoitanu sen et minkä väriseksi se kanta on
 41 muuttunut.
 42 (.)
 43 Anna: ku nekihä ol al- alunperinhä s- ollu siis
 44 (0.5) vähän kaiken värisiä kirjavia ja muuta?

Tässä kertovia aineksia sisältävässä keskustelukatkelmassa ehkä leimallisin ominaisuus on lievä erimielisyys, jota keskustelijat eivät kuitenkaan päästä kasvamaan väittelyksi. Anna on enemmän äänessä koko katkelman ajan tuoden selkeästi esiin mielipiteensä villikaneista: ne ovat tuholaisia. Piia ottaa kantaa vain heikosti. Enimmäkseen hänen puheensa koostuu minimipalautteista, ja vain rivillä 16 hän vastustaa Annan esittämiä näkemyksiä hieman: *mut ne on niin söpöjä*. Tätäkin vuoroa pehmentää esitystapa, sillä Piia muuntaa ääntään piipittäväksi. Yhdessä vuoron semanttisen ja leksikaalisen sisällön kanssa äänenmuunnos tekee kannanotosta tunteellisen ja humoristisen sävyisen ja ainakin ironisesti madaltaa vuoron esittäjän statusta. Näin Piia välttää konfliktin, jonka uhka tuntuu erimielisten keskustelijoiden välillä.

Toisaalta Piia ei myöskään tue Annan mielipiteitä. Anna joutuu lieviin kasvovuhkatilanteisiin useasti Piian vaietessa tai vastatessa

vain minimipalautteella vuoronvaihdon mahdollistavissa kohdissa riveillä 5–6, 10–11, 30, 34, 36 ja 42. Anna joutuu jatkamaan itse ja käyttää intensiteetti-ilmauksia prototyyppisesti ottaessaan vuoron takaisin itselleen.

Riveillä 2 ja 4 Anna ilmaisee villikanien olevan *kauheita tuholaisia*. Riveillä 7–9 hän toistaa väitteensä intensifioivana parafrasina hiljaisella äänellä, *tuhoo tosi paljon*, ja tarkentaa väitettään vetoamalla ulkopuoliseen tietoon: *siel Kaisaniemessä ne on helisemässä niitten kans ku kaikki arvokkaat istutukset menny*. Rivillä 12, puolen sekunnin mittaisen tauon jälkeen ja osittain yhtäaikaaisesti Piian nauravalla äänellä tuotetun hymähdyksen kanssa, hän vielä täydentää vuoroaan semanttisesti sopivalla määritteellä *niitten mukana* (ISK § 1054). Myös rivin 4 partikkeli *oikeesti* toimii nähdäkseni intensifioivana, kannanottoa voimistavana ilmauksena. Riveillä 14–16 keskustelussa tulee humoristisempi päällekkäispuhujajakso. Sen aikana ystävykset tiivistävät yhtä aikaa näkemyksensä villikaneista: Annan *hemmetin kaniinit järsii* ja Piian *mut ne on niin söpöjä*.

Rivillä 19 Piia aloittaa vuoron hiljaisesti sanoilla *toivoisin et*, mutta sekunnin mittaisen tauon jälkeen vuoro ei täydennykään, eikä siihen enää palata. Anna jatkaa aihetta pohtimalla villikanien vaikutusta alkuperäislajeihin käyttäen runsaasti suunnitteluilmauksia, kuten *niinku* ja *sillee*. Ekologisia lokeroita koskeva topiikki kestää kaiken kaikkiaan riviltä 21 riville 36 asti. Piia tuottaa edelleen vain minimipalautteita, ja Annan puheessa on toisteisia, lieventäviä intensiteetti-ilmauksia riveillä 25–26 (*aika joskus sillee aika niinku vaikeesti ennustettavia*). Riviltä 27 topiikin loppuun asti ilmenee katkelman selvimpiä vuorottelun ongelmia, pitkiä taukoja ja kummankin puhujan yksisanaaisia vuoroja.

Annan vuoroissa riveillä 25–26 ja 37 on nähtävissä erikoinen ilmiö: katkelman intensiteettisanat (*aika*) eivät ole merkitykseltään vahvistavia, vaan yhdessä suunnittelu- ja epäröinti-ilmausten (*niinku*, *sillee*) ja ajan ilmauksen (*joskus*) kanssa ne luovat vaikutelman intensiteetin heikentämisestä. Kyseessä lienee erimielisyyden ja sen aiheuttaman kasvouhan seuraus, johon puhuja reagoi retorisella

perääntymisellä. Tämän tutkimuksen rajoissa en kuitenkaan pohdi enempää heikentävien ja vahvistavien intensiteetti-ilmausten tilannekohtaisia merkityseroja kasvouhka- tai muissakaan tilanteissa. Olennaisempaa on kysyä, käytetäänkö intensiteetti-ilmauksia ylipäänsä kasvouhan hetkellä ja mistä syystä.

Topiikki vaihtuu rivillä 37. Anna kertoo poikkeuksellisen nopeasta luonnonvalinnasta, jonka on muokannut villikanien suojaväritystä. Riveillä 37–39 hän käyttää heti kahta intensifioivaa ilmausta, joista jälkimmäinen on jopa yhdistetty intensiteetti-ilmaus (Kuusela 2009): *aika mielenkiintoinen* ja *ihan älyttömän nopeesti*. Rivillä 42 on jälleen tauko, eikä Piia topiikinvaihdoksesta ja intensifioinnista huolimatta ota vuoroa. Sen jälkeen kahdella rivillä Anna tarkentaa edellistä vuoroaan kertomalla taustaa kanien alkuperäisestä värityksestä. Tällä hän saakin Piialta reaktion: katkelman ulkopuolelle rajautuneen kertomuksen villikanien suojaväreistä.

Piialle ilmeisen ominainen tapa osallistua keskusteluun tiiviillä katsekontaktilla ja nyökkäyksillä on nähtävillä tämänkin katkelman videonauhoituksesta. Hän ei siis ole katkelman kuvaaman keskustelun aikana niin passiivinen kuin litteroitu versio antaa ymmärtää. Tätä keskustelua johtaa kuitenkin eittämättä Anna, jolla on valtaa vaihtaa topiikkia, mutta myös vastuu jatkaa puhetta, kun Piia ei ota vuoroa.

Esimerkissä *[hirveen vaarallista.kas]* ystävät keskustelevat kissojen pitämisestä vapaana.

Esimerkki 9

Sg 377 ystävät

```
[hirveen vaarallista.kas]
```

```

1 Anna:-> toi on mum miest vähä s't taas
2      -> sell#anen juttu ku#, (0.6) niinku
3      oikeesti oikeesti #ku miettii# >ni kyl mäkiv<
4      varmaan jos mä ottaisin kis[san ]
5 Piia:                                     [nii,]
6 Anna:  ni tykkäisin sitä pit#ää ulkona ja näin#? .hh
7        (0.6)
8 Piia:  mm,
9 Anna:  mutt ett=ei se niinku (1.6) onhan se

```


Kissat viihtyvät vapaina, mutta ulkoilu ilman valvontaa voi olla niille kohtalokasta.

Erimielisyyden karttamisella vaikuttaisi tässä katkelmassa olevan kasvoja suojeleva merkitys. Kyse on tunteita herättävästä asiasta, lemmikeistä ja niiden hyvinvoinnista. Lisäksi Piialla on kissa, joka on keskustelutilanteessa paikalla. Keskustelijoiden siis on loogista ja preferoitua edetä varovasti. Näin he eivät tule tietämättään uhanneeksi ehkä voimakkaastikin eri mieltä olevan keskustelukumppanin kasvoja. Toisen keskustelijan suuttuminen voisi myös olla kummallekin kiusallinen tilanne ja näin vaarantaa molempien kasvot (O'Driscoll 2001: 19). Keskustelijoiden kasvoja taas suojellaan erityisesti kielellisellä kohteliaisuudella, johon tässä tapauksessa kuuluu yhteistä maaperää tunnusteleva eteneminen riveillä 1–18, ja etenkin kymmenellä ensimmäisellä rivillä.

Anna tuottaa rivien 1–18 aikana kaksikin intensifioivaa kannanottoa, jotka ovat riveillä 12 ja 16. Mielenkiintoista kyllä intensifioinnit ovat keskenään vastakkaiset: *hirveen vaarallista* on intensifioimalla voimistettu ilmaus, kun taas *aika isot riskit* on intensifioituna leksikaalisesti ajatellen vähäisempi ilmiö kuin vaikkapa pelkkä *isot riskit* olisi.

Tässä vaiheessa on tarkkailtava prosodiaa, erityisesti sanojen painotusta. Kuten litteraatista näkyy, rivin 16 *aika isot riskit* on sanottu jokaisen sanan alkua painottaen. Painotus toimii tässä merkitystä muuttavasti ja kumoo *aika*-sanan vähättelevän merkityksen. Toisaalta rivin 12 *hirveen vaarallista* lausutaan kevyemmin, vailla poikkeuksellista painotusta. Uskon tämän pienen semanttisen ristiriitaisuuden tai moniselitteisyyden palvelevan samaa tarkoitusta kuin muidenkin epäröintiä ilmaisevien puheen piirteiden: Annan kanta ei näyttäydy ehdottomana ennen kuin Piia on tehnyt oman mielipiteensä selväksi, vaan neuvottelun varaa on vielä, ja yhteisymmärrykseen päätyminen on mahdollista.

Keskustelijoiden on näin vielä mahdollista päätyä preferoituun samanmielisyyteen, kun näkemyksiä ei lyödä lukkoon liian aikaisin. Tainion mukaan (1996: 87) on tavallista, että osapuolet eivät aina itsekään ole varmoja omasta kannastaan ennen topiikin käsittelyä

keskustelukumppanin kanssa. Konteksti ja etenkin muut keskustelijat ohjaavat mielipiteiden muodostumista ja ilmaisua, ja keskustelun aikana yksittäinen puhuja saa käsityksen mielipiteensä sosiaalisesta hyväksyttävyydestä (mp.).

Keskustelun luonne alkaa muuttua riveillä 15, 17 ja 19, kun esiintyy korostuneen samanmielistä päällekkäispuhunutta. Se ei ole enää minimipalautetta, vaan toisteisuudessaan (Piian kolme vuoronalkuista *no*-partikkelia) vaikuttaa lähestyvän jo keskeyttämisyritystä. Annan kanta kissa-asiaan on katkelman loppupuolella tullut selvästi, joskin varauksellisesti ilmaistuksi. Hän ymmärtää ihmisiä, jotka laskevat kissat kulkemaan vapaana, mutta tiedostaa tähän liittyvät riskit.

Piian tarvitsee enää vain ilmaista voimakkaasti samanmielisyytensä riveillä 15, 17 ja 19. Hän käyttää ilmauksia *no em mä kyl-*, *no on todellaki* ja *no on tosiaanki*. Näistä ensimmäinen jää selvästi kesken. Anna ei luovutakaan vuoroa aikaisemmin vain minimipalautteilla vastailleelle Piialle, vaan jatkaa rivillä 14, 16 ja 18 kertomalla kissan vaarasta jäädä auton alle ulkona. Näin varmistuu, että vuoronvaihdossa ei tule päällekkäispuhunnan lisäksi muita ongelmia, ei siis ainakaan keskustelun sujuvuutta vähentäviä ja kasvovuhkaa aiheuttavia taukoja.

Piian rivien 17 ja 19 ilmaukset *no on todellaki* ja *no on tosiaanki* ovat syntaktisesti täydellisiä elliptisiä palautteita, jotka ilmaisevat erittäin voimakasta samanmielisyyttä ja toimisivat sellaisenaan kannanottoina (Hakulinen & Sorjonen 2009: 148). Tasainen intonaatio kuitenkin paljastaa näistä ensimmäisen jäävän kesken, kun ystävykset hetken aikaa puhuvat päällekkäin. Jälkimmäisellä näistä kahdesta yrityksestä Piia lopulta saakin vuoron itselleen ja jatkaa heti kertoen kantansa vapaana kulkeviin kissoihin. Hänen ei tarvitse käyttää erityisiä epäröinti- tai suunnitteluilmauksia, koska vuorossa ei ole mitään preferoimatonta.

Piia käyttää samaa rivin 15 sanavalintaa *no em mä kyl* myöhemmin elliptisessä ilmauksessaan alkaen riviltä 21: *no em mä kyl ehkä uskaltais sillee koska täs on niin isot tiet*. Hänen ei tarvitse sanoa *pitää kissaa ulkona*. Samanmielisyyys Annan kanssa on käynyt

jo selväksi. Kasvouhka on ohitettu onnellisesti.

Ulkokissatopiikki jatkuu vielä seuraavaksi käsiteltävässä katkelmassa, joka nauhoitteella seuraa melko pian edellisen katkelman jälkeen.

Esimerkki 10

Sg 377 ystävät

[niim paljon tyytyväisempi.kas]

- 1 Anna: °nii mut° #kyl meillä °aina° kissa, (.) °ku°
 2 kiers severran pitkiä lenkkejä:# .ett=#emmä:
 3 uskaltas# pi°tää°? hh
 4 (1.2)
 5 Piia: kylhän silloin kun Misse oli, (0.2) n'ku,
 6 (0.2) #u[lko]#kissa oli nii mä aattelin
 7 Anna: [mm,]
 8 Piia: et°tei se (nyt) #hirveesti# mut,°
 9 (0.8)
 10 Piia:-> mutku se et vaan et se oli vaan **niim**
 11 -> **paljon #tyytyväisempi oi#keesti;**
 12 (0.4)
 13 Anna: °mm,°

Tämä katkelma seuraa keskustelussa pian edellisen esimerkin jälkeen. Topiikissa on siirrytty henkilökohtaisiin kokemuksiin: sekä Annalla että Piialla on ollut aikaisemmin ulkona vapaana pidetty kissa. Molemmilla on siis edellisessä katkelmassa esitettyjen mielipiteidensä (ulkokissa on vaarassa) takia syytä perustella nyt ilmi tullutta toimintaansa. Tässä perusteluja esittää Piia riveillä 10–11.

Riveillä 5–6 Piian puheessa on hieman sujumattomuutta sanan *ulkokissa* aikoihin. Hän tuottaa kaksi lyhyttä taukoa, epäröinti-ilmauksen *n'ku* ja äänen laadun muutoksen narisevaksi *ulkokissa*-sanana alussa. Anna tuottaa päällekkäispuhunnalla minimipalautteen *mm* Piian ensimmäisen tauon jälkeen. Rivillä 8 Piia kertoo hieman vaikeatulkintaisesti ajatelleensa *ettei se nyt hirveesti mut*, mitä seuraa 0,8 sekunnin mittainen tauko. Tauko voi johtua ystävien välisistä ymmärrysvaikeuksista. Kyse voi olla myös *mut*-loppuisen vuoron monitulkintaisuudesta, sillä on vaikea sanoa, onko vuoron rakenneyksikkö päättynyt vai ei (*mut*-loppuisista vuoroista ks.

Koivisto 2011: 9).

Kyse on siis joko semanttisesta tai vuoronvaihdollisesta epäselvyydestä. En kuitenkaan usko, että tässä tapauksessa kyse olisi kiinnostuksen puutteesta. Piian tulkintaa tilanteestahan ei voida tietää. Intensiteetti-ilmaus katkelmassa silti on.

Vuoronvaihdon perussääntöjen mukaisesti Piia jatkaa hiljaisuuden yli itse, ja riveillä 10–11 hän kertoo Missen olleen *niim paljon tyytyväisempi oikeesti*. Koska vuoro alkaa sanalla *mutku*, vuoron voidaan tulkita kumoavan riviltä 5 alkaneen selostuksen ja etenkin rivin 8 vaikeatulkintaisen vuoron kuvaamaa asiaintilaa. Kenties vuoro myös puolustelee lähes sanoittamatta jäänyttä toimintaa: että Piia itse on pitänyt kissaa ulkona. Alun haparointi *se et vaan* kertoo ehkä preferoimattomuudesta ja kasvovouhasta, joka leimaa Annan vähäistä osallistumista keskusteluun ja koko lievästi arveluttavien kissanhoidotapojen topiikkia ylipäättään.

Vaikeatulkintainen rivin 8 vuoro viittaa siis luultavasti kissan ulkona olemiseen: *ettei se nyt hirveesti ((saisi olla ulkona)) mut*. Piian käyttämä intensiteetti-ilmaus riveillä 10–11 kumoaa jo etukäteen kaikki kuviteltavissa olevat Missen hyvinvointia koskevat vastaväitteet: *niim paljon tyytyväisempi oikeesti*.

Seuraavassa esimerkissä ystävät keskustelevat erilaisista puheäänistä.

Esimerkki 11

Sg 377 ystävät

[lapsellinen ääni.kas]

- 1 Piia: ky:l just- just siis tota, (1.4)
- 2 eräs tyttö jonka tunnen, (.) tuolt
- 3 eräästä ~~fn~~imeltämainitsemattomast
- 4 harrastuksest käsin ni .hhf nii ni sil on,
- 5 (0.6) se on, (0.6) joku kaks[↑]kyt viis=ja
- 6 -> sit sil on kyl **tosi lapsellinen ääni**,
- 7 (0.6)
- 8 Piia: mut se jotenki,
- 9 (1.0)
- 10 Piia: jotenki hassusti syö sen uskottavuutta,
- 11 Anna: [mmm,]
- 12 Piia: [sil]leen et vaik °nii°,

13 (0.6)
 14 Piia:-> no se on kyl **tosi mukava** ja kaikkee
 15 tietysti mut, .mhhhh mhh
 16 Kaisa: koska toi Jaakko muuten tulee.

Näen tilanteessa aineksia hämmennykseen. Katkelmassa kaksi osallistujaa, kertoja ja toinen kuulijoista, alkaa toimia kasvouhan estämiseksi. Keskustelu nuorekkaista puheäänistä on jatkunut pitkään, ja aiheelle on yhdessä naureskeltu. Piia alkaa kertoa jälleen yhtä toista kertomusta, eikä saa Annalta enää kovin voimakasta tai innostunutta vastausta (minimipalaute *mmm* r. 11). Piia käyttää kahta intensiteetti-ilmausta (*tosi lapsellinen* r. 6 ja *tosi mukava* r. 14) ennen kuin siihen asti hiljaa ollut Kaisa puuttuu puheeseen ja vaihtaa topiikkia rivillä 16.

Piian vuorossa on kaksikin kasvouhkaa aiheuttavaa tekijää. Ensinnäkin hän kertoo tuttavastaan, jonka puheäänessä on huvittavia piirteitä. Responssin puutteen voisi tulkita tässä myös kuulijoiden paheksunnaksi aiheen valinnasta, onhan kyseessä poissaolevasta henkilöstä selän takana puhuminen. Paheksunnan kohteeksi joutuminen taas saattaisi luoda puhujalle painetta muokata vuoroaan rakentavampaan suuntaan. Piian itselleen epäedullisesta tulkinnasta saammekin aavistuksen rivillä 14, kun hän 0,6 sekunnin mittaisen tauon jälkeen kuvailee mainitun henkilön olevan *kyl tosi mukava ja kaikkee tietysti mut*.

Toisekseen Hakulisen mukaan (1998b) tämäntyyppisissä näennäisissä keskeytystilanteissa on kyse siitä, että vastaanottaja, tässä Kaisa, aavistaa äänessäolijan vuoron lähestyvän loppuaan. Aavistaminen perustuu tunnistettavaan (*recognition*); Jefferson 1983: 2) kohtaan puheessa. Koska *mut(ta)*-sana on täysin mahdollinen ja jopa hyvin tyypillinen suomalainen tapa päättää vuoro (Koivisto 2011: 9), ja Piia vielä tuottaa pitkät sisään- ja uloshengitykset, Kaisan on loogista päätellä, ettei Piian vuorossa ole tulossa enää mitään merkittävää. (Hakulinen 1998b: 53.) Nähdäkseni Kaisa siis pelastaa Piian ja kaikki tilanteessa olevat kasvouhalta ja toimii näin keskeytyksensä näennäisestä epäkohteliaisuudesta huolimatta tavalla, joka on sosiaalisesti suotava (esim. Goffman

14 Kaisa: [siis ↑kuka] ai jänis.
 15 Anna: jänis joo ni, (.) se oli kans tullu
 16 -> ihan **hirveetä vauhtia**< pyörällä >niinku<
 17 alamäkeen sit yhtäkkiä >joku< **rusakko** oli
 18 lähteny loikkimaan siinä edellä ja,
 19 (0.5)
 20 Anna:-> sit ku ne on **niin tyhmiä** et ne ei niinku,
 21 Piia: [(--)]
 22 Anna: [(--)] vaa ne jää siihen vetää
 23 siksakkia=fMika ajattelee tälleen
 24 et ei herranjuma[l(h)a f ha] ha
 25 Piia: [fhhhh .hhh f]
 26 Anna: #jänis pinnojen välissä °mut oli
 27 se sit onneks se puikahti°,#
 28 (0.6)
 29 Anna: siivuun [just] ja just.
 30 Piia: [nii.]
 31 (0.6)

Yllä olevat kertomukset, Piian rivillä 1 alkava oravakertomus ja Annan rivillä 9 alkava jäniskertomus ovat hyvin samanlaisia. Molemmissa pieni villieläin tuppautuu polkupyörän eteen aiheuttamaan vaaratilanteen itsensä lisäksi joko kertojalle tai tämän läheiselle ihmiselle, jonka tunteista tapahtumahetkellä kertoja osaa tehdä selkoa.

Hetkeä aikaisemmin on naureskeltu iltapäivälehden huonoa uutispäivää kuvaavalle lööpille *Orava teloi oopperatähden*. Piia viittaa katkelman alussa siihen ja kertoo oman oravakokemuksensa, johon Anna vastaa toisella kertomuksellaan. Molemmissa kerrottavuus (*tellability*) ja etenkin sen puute on koko ajan ainakin ajatuksen tasolla läsnä, ja kasvouhan mahdollisuus on tuntuva. Saihan koko topiikki alkunsa vitsailusta epäkiinnostavien tarinoiden kustannuksella.

Piian oravakertomuksessa intensiteetti-ilmauksia on kaksi: rivin 1 *tosi lähellä* ja rivin 8 *tosi uhkaava*. Muita sanastollisia kasvouhkaan mahdollisesti liittyviä elementtejä näen riveillä 8–9: Piia vaihtaa puheensa rekisterin astetta huolitellumpaan ja kertoo, että *ja sit näin ei päässy tapahtumaan vaik niinku tosi uhkaava oli tilanne*. Tämä on Piian kertomuksen kooda, joksi Labov (1972: 370)

nimittää kertojan yhteenveto-osiota. Se kerrotaan tässä nauravalla äänellä, mikä voi yhdessä rekisterinvaihdoksen kanssa korostaa kertomuksen ironista otetta.

Toinen vaihtoehto on, että keskustelukumppaneiden – Kaisakin osallistuu kameran takaa tähän keskusteluun – vähäinen palaute tekee Piian uudelleen tietoiseksi aiheen jo aikaisemmin yhdessä todetusta merkityksettömyydestä. Kyseessä olisi siis kasvoja uhkaava kerrontatilanne ja tärkeän keskustelua ohjaavan säännön, kerrottavuusvaatimuksen, rikkominen. Sääntörikkeeseen syylistynyt kertoja reagoi esimerkissä tilanteeseen keventäen kertomustaan huumorilla.

Anna aloittaa jäniskertomuksensa rivillä 9. Hän käyttää jo kahdesti aikaisemmin käytettyä sanaa *telo* sitoen näin jänistarinsa edellä puheena olleisiin oravatarinoin: *Jänis meinas teloo (.) teloo Mikan yks päivä*. Hän pitää mikrotauon ja toistaa sitten sanan. On vaikea sanoa, kielikö mikrotauko ehkä kyseisen verbin käyttöä tai itse tarinan kerrottavuutta koskevasta epävarmuudesta vai jostakin muusta. Riveillä 10 ja 12 on kaksi lyhyttä taukoa, joiden aikana toiset eivät ota VMK:sta huolimatta vuoroa itselleen.

Jäniskertomuksessa on kolme intensiteetti-ilmausta: rivin 11 *aika paljon*, rivin 16 *ihan hirveetä* ja rivin 20 *niin tyhmiä*. Evaluaatio-osassa intensifiointia ei ole, sillä riveillä 23–26 Anna aineiston tyylistä hieman poikkeavasti sisällyttää evaluaation kerrontaan (*embedding of evaluation*, Labov 1972: 372). Anna kuvaa referoiden Mikan ajatuksia ikään kuin tämän pään sisältä käsin: *Mika ajattelee tälleen et ei herranjumal(h)a ha ha jänis pinnojen välissä*. Tässä on siis kyse jälleen toisen ajatusten ja ehkä sanavalintojenkin käyttämisestä. Mika on kertomuksen huippukohdassa toimeksiantajana ja mahdollisesti auktorina Annan toimiessa vain esittäjänä. (Goodwin 1981: 149; Seppänen 1998: 161.)

Anna saa kertoa tarinansa melko itsenäisesti toisten kommentoimatta muuten kuin naurulla rivien 23–26 evaluaatiokohdassa. Heti tämän jälkeen ilman taukoa tarinassa tulee kertojan, pyöräilijän ja jäniksen näkökulmasta onnellista loppua kuvaava kohta, jossa Anna riveillä 26–27 kertoo jäniksen

pääsemisestä pois pyörän edestä. Annan puhe hiljenee ja alkaa narista, minkä ainakin Piia vaikuttaa tulkitsevan vihjeeksi tarinan loppumisesta tai ainakin palautteen odottamisesta. Piia tuottaa vielä rivillä 30 Annan kanssa päällekkäispuhuntaa minimipalautteen *nii*. Lyhyen tauon jälkeen topiikki vaihtuu.

Koko telomis-topiikki on oikeastaan itseironista leikittelyä kasvovuhalla. Piian kertomuksen jälkeen Annan välittömästi aloittama samantyyppinen toinen kertomus näyttäisi vahvistavan keskustelijoiden yhteisesti jakaman käsityksen keskustelutilanteen poikkeuksellisuudesta. Osanottajat vaikuttavat olevan perillä siitä, että kertomusten odotetaan yleensä olevan merkityksellisiä ja kiinnostavia, mutta *Orava teloi oopperatähden* -lööpistä alkunsa saanut ikävystyttävyydellä ilakointi purkaa tätä järjestystä.

Purkaminen ei kuitenkaan kestä kauaa. Jo Annan kertomuksen jälkeen ystävät siirtyvät keskustelemaan kaniineista totisempaan sävyyn. Keskustelua sivusta seuraava ulkopuolinen huomaa, ettei kerronnan säännöistä olekaan lopulta poikkeamista, ei ainakaan ongelmitta ja pitkäksi aikaa.

3.1.4 Intensifikaatio institutionaalisessa keskustelussa

Seuraavaksi käsittelen Työryhmä-aineistoa, josta seuraa pian tutkielman ainut esimerkkikatkelma. Tässä ryhmäkeskusteluaineistossani käytetään huomattavasti vähemmän intensiteetti-ilmauksia kuin ystävien tai sisarten äänitteissä. Intensiteetti-ilmausten harvinaisuudelle on ainakin neljä mahdollista syytä.

Ensinnäkin on havaittava, että ryhmäläisten keski-ikä on korkeampi kuin muiden aineistojen informanteilla. Ikä on kuitenkin vain yksi muuttuja, eikä tiedossani ole juurikaan tutkimuksia määrällisistä tai laadullisista eroavuuksista intensiteettisanojen käytössä eri ikäryhmien välillä (vrt. pyhärantalaisvanhusten intensiteettisanoista Määttä 1995). Kandidaatintutkielmassani (Kuusela 2009) käsittelin asiaa ainoastaan nuorten kannalta. Siinä pieni otos vahvistaa oletustani tietynlaisten yhdistettyjen intensiteetti-ilmausten (*ihan sikaepistä*) käytön runsaasta

esiintymisestä nuorilla naisilla viime vuosina. Muuta tutkimusta aiheesta en toistaiseksi ole saanut käsiini.

Iän lisäksi toinen mahdollinen syy intensiteettisanojen vähäisyydelle aineistossa on keskustelun institutionaalinen luonne. Tarinoita kerrotaan, mutta tilanteessa relevanttien aiheiden joukko on varsin rajattu. Puhutaan valokuvien henkilöistä tai heihin olennaisesti liittyvistä asioista omakohtaisten tarinoiden, huoltenkerronnan ja muiden empatiarelevanttien sekvenssien (Jefferson 1988: 428; Korkalainen 2002: 10) jäädessä harvinaisemmiksi (huoltenkerronnan erityispiirteistä institutionaalisessa keskustelussa ks. Ruusuvuori & Voutilainen 2009: 206–230). Routarinteen mukaan (1998: 142) erityisesti kerronnan kohteiksi pääsevät ”epätavalliset, jännittävät ja kamalat, ihanat ja hyvät” tarinat. Näin vahvoja tunteita herättävät ja empatiarelevantit (Korkalainen 2002: 10) aiheet taas kuuluvat ehkä tyypillisemmin yksityiselämän piiriin, minkä vuoksi institutionaalisessa keskustelussa mahdollisten kertomusten aihejoukkokin olisi suppeampi.

Ryhmäkeskustelussa on määritelmällisesti myös enemmän osanottajia kuin muissa aineistoissa, mikä vaikuttaa ainakin vuorotteluun. Kukaan osanottaja ei voi olla varma siitä, että joka toinen vuoro kuuluisi hänelle, kuten kahdenkeskisessä keskustelussa. Itse asiassa kukaan keskustelun osapuolista ei voi olla varma yhdestäkään vuorosta, vaan joutuu neuvottelemaan niiden jakamisesta (Londen 1998: 57; Sacks, Schegloff ja Jefferson 1974: 712–713).

Neljäs mahdollinen tekijä ovat tietenkin yksittäisten keskustelijoiden idiolektit. Kaikki työryhmäläiset puhuvat suhteellisen huoliteltua kieltä, johon ylenpalttinen kielellinen ilottelu monipuolisesti vaihtelevilla intensiteettisanoilla ei näyttäisi luontevasti kuuluvan ainakaan tässä rajatussa tilanteessa. Ovathan keskustelijat vieraassa paikassa, osittain vieraiden ihmisten keskellä, kameran edessä ja tiettyyn tehtävään keskittyneinä.

Seuraavassa katkelmassa työryhmä keskustelee valokuvassa esiintyvistä, vaikeasti tunnistettavasta henkilöstä.

Esimerkki 13

Sg 435 työryhmä
 [Jenni Tiloo.kas]
 ((katsotaan valokuvaa; edellä Matin 50 rivin mittainen tarina J.T.:stä))

1 Hanna: tuo Liisa Linko tietäs heti jos tää on Jenni #y#
 2 Tiloo.
 3 (0.7)
 4 Liisa: °joo,°
 5 (0.8)
 6 Liisa: [kertokaa jotain,]
 7 Päivi: [joo mut mä,]
 8 (0.2)
 9 Liisa: [ke-]
 10 Päivi: [tos]sa,
 11 Liisa: kertokaa hänestä jotain muuta. #m-# muita
 12 #m: :::: #
 13 (0.8)
 14 Matti: se oli kansainvälistä uraa tehnyt #mm# tehnyt
 15 laulaja[tar.]
 16 Liisa: [joo.]
 17 Matti:->**ihan (.) hieno (.) °työ°.**

Edellä on ainoa tutkittavaan Työryhmä-aineistoon sisältyvä tilanne, joissa palautteen vähäisyys näyttäisi innostavan tai jopa pakottavan kertojan intensifioimaan puhettaan. Katkelma on yksi harvoista vastaavista tilanteista myös kaikilla olemassa olevilla työryhmästä kuvatuilla videoilla (yhteensä reilut 4 tuntia).

Katkelman alkupuolella Liisa ja Päivi puhuvat päällekkäin useita kertoja. Liisa saa ensin ilmaistua sen, mitä haluaa: pyynnön toisesta kertomuksesta sen jälkeen kun Matti on päättänyt katkelman ulkopuolisen, litteroituna 50-rivisen kertomuksensa. Keskustelussa tulee alle sekunnin mittainen tauko, jonka jälkeen rivillä 13 Matti jatkaa puhumista aiheesta kuin kompromissina Liisan kysymykseen vastaamisen ja oman kertomuksensa jatkamisen välillä.

Rivillä 17 Matti summaa lausumaan *ihan hieno työ* sekä edellisen vuoronsa että aikaisemman, pitkän kertomuksensa mahdollisesti siksi, että Liisalta tai keneltäkään muultakaan ei tule suurempaa palautetta. Puhetta katkovat mikrotauot, jotka voivat kertoa Matin mahdollisesta epävarmuudesta tai puheenvuoron

valmistelemattomuudesta. Matillahan on kertomuksensa jälkeen kaikki syyt odottaa toisten ottavan vuoron ja jatkavan keskustelua.

Taukoihin keskustelussa vaikuttanevat myös työryhmän katseltavina olevat, enimmäkseen edesmenneitä taiteilijoita esittävät valokuvat, jotka keskustelun aikana kiertävät pöydän ympärillä istuvien keskustelijoiden kädestä käteen.

3.1.5 Referoitu intensifikaatio

Seuraavissa kahdessa katkelmassa riittämätön responssi aiheuttaa intensifikaation. Katkelmat ovat lähes samanlaisia kuin ensimmäisessä esimerkkiryhmässä. Niissä on kuitenkin yksi ero: intensifikaatio ei ole pelkästään kertojan omaa, vaan vuoroon sisältyy kertomuksessa esiintyvän henkilön vuoron referointia.

Seuraava ystäväesimerkki käsittelee työelämää.

Esimerkki 14

Sg 377 ystävät

[palkankorotus.kas]

- 1 Anna: .mt mä=sain palkankorotuksen.
- 2 (2.4)
- 3 Anna: mul[la nii]nku,
- 4 Piia: [(>siis siinä,<)]
- 5 Anna: nii.
- 6 (.)
- 7 Piia: (joo.)
- 8 (.)
- 9 Anna: mul (0.4) mulla meni hermo;
- 10 (.)
- 11 Anna: mua jurppi vähän kaikki.
- 12 (0.6)
- 13 Anna: m't s't mä kirjotin kirjeen ja mä sanoi 't,
- 14 Piia: fai niin sä [k(h)erroitf hh
- 15 Anna: [(nyt se on oikeesti)
- 16 hhh heh heh?]
- 17 Piia: heh heh heh?]
- 18 Anna: #fettä >nyt on kyllä< semmonen juttu
- 19 että mä oon (nyt näin kauan) ollat
- 20 töissä ja,# (.) teen sitä ja tätä ja
- 21 tota ja muuta ja, (.) palkka
- 22 olis >kylä< nyt sopiva jos se olis
- 23 tämmöne?

rooleista, joissa äänessä oleva keskustelija voi osallistua keskusteluun ja joiden ääni on vuorossa kuultavissa. Esittäjä (*animator*) on puhtaimmillaan se henkilö, joka puhetta tuottaa. Hänen taustallaan voi olla myös tekijä (*author*), jolta ovat peräisin sanavalinnat ja käytetty kieli. Pohjimmaisena voivat kuulua toimeksiantajan (*principal*) ajatukset ja mielipiteet. On kuitenkin aivan tavallista, että nämä roolit toteutuvat päällekkäin samassa puhujassa, joka siis esittää omia ajatuksiaan omilla sanavalinnoillaan. (Goffman 1981: 144–145, Seppänen 1998: 156–158.)

Rivillä 27 Anna ei siis kuvaa omia ajatuksiaan, vaan ainoastaan esittäjänä tuottaa toimeksiantajan ajatuksia tekijän eli auktorin sanavalinnoilla. (Goffman 1981: 144–145, Seppänen 1998: 156–158.) Anna myös muuntaa ääntään riveillä 27–28 kuvaamaan palkankorotuskeskustelun toista osapuolta. Stiversin (2008: 38–40) mukaan tällainen äänenmuunnos osana kertomusta on omiaan helpottamaan vastaanottajan asettumista kertojan asemaan.

Vastaanottajan on siis mahdollista kokea lähes sama kuin kertojankin, mistä seuraa tavallisesti preferoitu samanmielinen kannanotto. Tämä vahvistaa kertojan ja vastaanottajan yhteisymmärrystä ja tukee yksilöiden välistä vuorovaikutusta, mikä onkin kertomusten olemassaolon pohjimmainen tarkoitus (Stivers 2008: 53, ks. myös Hakulinen & Sorjonen 2011: 23).

Piian vuorot katkelman aikana ovat hitaasti käynnistyneestä alusta huolimatta minimipalautetta laajempia. Rivillä 14 hän muistaa Annan kertoneen kirjeen lähettämisestä aikaisemminkin, rivillä 34 taas osoittaa voimakasta samanmielisyyttä vuorolla *no totta kai*, jonka hän tuottaa osittain Annan vuoron kanssa yhtäaikaaisesti.

Rivillä 35, lähes välittömästi päällekkäispuhunnan jälkeen ja siis vailla vuoronvaihdon ongelmia merkitsevää taukoa, Anna jatkaa. Hän käyttää kertomuksen evaluaatiovaiheessa tyypillistä intensifioivaa ilmausta *sit mä olin tosi tyytyväinen*, joka vielä korostaa tarinan myönteistä merkitystä kertojalle. Tässä kohdassa hän ei siis jää odottelemaan Piian reaktiota. Anna välttyy näin ainakin suoranaiselta kasvouhalta, kun mahdollista kiinnostuksen puutteesta kertovaa taukoa ei voi keskusteluun tulla.

Anna tuottaa rivillä 35 oman evaluoivan vuoronsa kuin loppukaneettina topiikille määritellen näin omasta puolestaan sopivan ja Piialtakin toivottavan suhtautumistavan palkankorotustarinaansa. Lopussa on pitkä tauko, joka ennakoi topiikin vaihtumista.

Seuraavaksi ystävät keskustelevat maidosta. Katkelma päättää prototyyppisten esimerkkien sarjan, jonka esimerkeissä intensifioijana on kertoja itse.

Esimerkki 15

Sg 377 ystävät
[kahvimaito.kas]
((Unicaféssa kaadettiin väkisin rasvatonta maitoa kahviin))

1 Anna: fmä en paa rasvatonta maitoa k(h)ahv(h)iin,.hhh£
2 Piia: ehh he he he .hhh ha ha .hhhhhhhh
3 (.)
4 Piia: f@vaadin täysmait(h)oa,@f
5 Anna: e:i nyt kevytmaitoa koska se mhhh kahvissa
6 varsinkin ni se (.) rasvaton maito >seän on
7 semmosta niin ku<,
8 Piia: nii,
9 Anna: se on sillai, (.) se ei tule sillai
10 kauniiksi niin ku maitokahvin väriseksi
11 vaa se [menee] semmoseksi,
12 Piia: [(-)]
13 Anna: niinku .hhh sinne ois kaatanu [jotain,]
14 Piia: [ei tai,] [ei tai,]
15 -> siis se on kyl **oikeesti tosi p_haa**,
16 -> f.hh se on just **niin huvittavaa**
17 ku työhuoneel just noi (0.8) piintyneet
18 kahvinjuojat (0.6) Kaija ja [Aino]
19 Anna: [mmm,]
20 Piia: ku ne jostain syyst aina välillä
21 just jos ne ostaa sitä kahvimaitoa
22 nii ne [osta]a täysmaitoa?f
23 Anna: [mmm,]
24 Piia: .hhh sit ne [jus]t aina,
25 Anna: [mmm,]
26 (0.8)
27 Piia:-> @hei (.) **tää on niin hyvää** täysmaidon
28 -> kanssa **tää on niin hyv(h)ää**,@

Keskustelijat ovat samaa mieltä siitä, millainen maito kuuluu

kahviin. Riveillä 15–16 Piia käyttää kahtakin evaluoivaa kannanottomuotoista intensiteetti-ilmausta. Niistä ensimmäinen, *siis se on kyl oikeesti tosi paha*, ikään kuin summaa edellisen keskustelun rasvattoman maidon kelvottomuudesta ja ”poimii tarinastaan punaisen langan, jolloin vastaanottajan ei enää tarvitse sitä tehdä” (Kajanne 1994: 47). Jälkimmäinen, *se on just niin huvittavaa*, antaa lupauksen tulossa olevasta työtovereita käsittelevästä kertomuksesta kuin yhdistelmänä abstraktista ja evaluaatiosta (Labov 1972: 370). Nämä molemmat intensifiointia sisältävät lausumat rakentuvat Goodwinien tyypillisenä pitämällä kaavalla *se + kopula + intensiteettisana + intensifioitava sana* ([it]+[copula]+[adverbial intensifier]+[assessment term] Goodwin & Goodwin 1992: 162).

Riveillä 27–28 Piia käyttää myös kahdesti intensiteetti-ilmausta *niin hyvää*. Edellä Anna on tuottanut pelkkiä minimipalautteita, ja rivillä 26 keskusteluun tulee pitkätkö tauko. Tauko ei kuitenkaan asetu vuoronvaihdon mahdollistavaan kohtaan vaan pikemminkin keskelle Piian vuoron rakenneyksikköä (ilmauksen *sit ne just aina jälkeen*), juuri ennen referointijaksoa. Tätä kohtaa on haasteellista arvioida. Kyseessä näyttäisi nimittäin olevan suora lainaus työtovereiden, tekijöiden eli auktorien (Goffman 1981: 144–145; Seppänen 1998: 156–158), toistuvasta täysmaidon ihastelusta. Intensiteetti-ilmaus ei siis ole Piian oma ilmaus, vaan toisten, aikaisempien puhujien sanavalinta.

Koska näissä katkelmissa on toisen puhujan referointia, kasvouhan purkamista intensifioimalla on tässä vaikea todistaa. Jotain sentään voidaan olettaa: referoitu intensifikaatio vaikuttaisi olevan kyllin olennainen osa alkuperäisen puhujan vuoroa tullakseen myöhemmin referoijan toistamaksi.

3.2 Muut intensifikaatioilmiöt

Tässä alaluvussa käsittelen hypoteesiani vastustavia, eri tavoin epäprototyyppisiä tapauksia. Nämä kolme esimerkkiä poikkeavat aikaisemmista intensiteettisanojen käyttäjän ja puhetoiminnon

suhteen, mutta myös muilla kussakin esimerkissä analysoiduilla tavoilla. Alaluku on jaettu kahteen ryhmään: intensifikaatioon kertojan itsekorjauksena ja kuulijan intensifikaatioon.

3.2.1 Intensifikaatio kertojan itsekorjauksena

Seuraava, ryhmän ainut esimerkki näyttää aluksi tavalliselta responssin puutteen kutsumalta intensifikaatiolta. Analysoinnin jälkeen se paljastuukin kertojan itsekorjaukseksi. Katkelma on sisaraineistosta. Keskustelijat pohtivat työyhteisön merkitystä.

Esimerkki 16

Sg 438 sisaret

[ihan yksin.kas]

- 1 Leena: [aa mä< joo no mä pu- pu]huin asia- .hh
- 2 no meil on nytte ni toi, (0.2) katokku mejän
- 3 arkistot on ↓Helsingissä, (0.2) kun Lahdes
- 4 ei oo semmosii tiloi ollenkaa? .hh
- 5 nii, (.) .h tää Tepa et joka on mun **ihan**
- 6 -> **hirveen< hyvä työkaveri**, ni se että kun
- 7 se jäi sitte Helsingis=sehä asuu tääl Vantaalla.
- 8 .hh ni .h se et sil menee varmaa puolet päivästä
- 9 ku se jaarittelee meidän kans puhelimessa,
- 10 -> .hh aattele ku ↑se on ↑ihan ↑<yksin>.
- 11 Paula: mm.
- 12 Leena:->>siis< se on ihan< **siis ihan oikeen**
- 13 -> **konkreettisesti ni se on yksin siellä**.
- 14 Paula: niin niin. .hh ni juuri tästähän me
- 15 niinku [alettiin] tää homma,
- 16 Leena: [joo.]
- 17 Paula: .hh että et se on kamalaa jos joutuu
- 18 tekemään työtä niin ettei oo tekemisissä,
- 19 .hh päiväm mittaa kenenkän [kanssa.]
- 20 Leena: [joo.]
- 21 (1.4)

Ennen esimerkkikatkelmaa sisaret ovat keskustelleet työpaikalla koetusta yksinäisyydestä ja työnteosta yksin. Leena kertoo sisarelleen katkelman ensimmäisillä kymmenellä rivillä työtoveristaan, joka työskentelee yksin eri rakennuksessa kuin muut. Rivillä 11 Paula vastaa hänelle lyhyesti minimipalautteella *mm*.

Välittömästi sen jälkeen riveillä 12–13 Leena tarkoittaa monisanaisesti: *siis se on ihan siis ihan oikeen konkreettisesti ni se on yksin siellä*. Tässä vuorossa on useita intensifioivia sanoja: kaksi *ihan*- ja yksi *oikeen*-sana. Jälkimmäinen *siis* voisi myös toimia intensifioinnin puolesta. Se siis korjaisi edellä olevaa korvaten *ihan*-sanan yhdistelmällä *ihan oikeen*.

Koko tämä Leenan *siis*-partikkelilla alkava vuoro vaikuttaisi itsekorjaukselta (Sorjonen 1998: 114; Sorjonen ja Laakso 2005: 245), jolla puhuja selventää edellistä vuoroaan. Tekeekö hän sen saadakseen Paulan ymmärtämään oikein kertomuksensa tärkeimmän sisällön, työtoverin täydellisen yksinäisyyden, ja houkutellakseen siten esiin voimakkaampaa responsia sisareltaan? Tässä esimerkissä Leena ei toteuta kaavaa, jossa kertoja intensifioi kerrontaansa evaluaatiovaiheessa. Pikemminkin Leena näyttää kertovan tarinansa keskeisen sisällön lyhyesti uudestaan, mahdollisesti jotta kertomusta liian vähäisesti kommentoinut sisar ymmärtäisi, mistä on kysymys.

Katkelman lopussa, riveillä 14–15 ja 17–19 Paula ottaakin vuoron ja aloittaa vastaanottosekvenssin. Rivillä 14 hän ilmaisee ymmärtäneensä sisarensa kertomuksesta olennaisen *niin*-sanan toistolla. Tainion (1996: 105) näkemyksen mukaan Paulan *niin*-alkuisen ilmauksen kaltainen palaute osoittaisi vähäisempää sitoutumista edelliseen Leenan vuoroon kuin esimerkiksi *joo*-alkuinen palaute tekisi. Tässä toisto kuitenkin tuo *niin*-sanalle lisää painoarvoa ja korostaa Paulan saaneen sisareltaan jo tarpeettomankin paljon informaatiota. Näin tekee myös hänen sanavalintansa vuorossa *ni juuri tästähän me niinku alettiin tää homma*.

Seuraavassa vuorossaan riveillä 17–19 Paula esittää vielä parafraasinomaisesti käsityksensä siitä, mistä sisaret olivat juuri puhuneet: *et se on kamalaa jos joutuu tekemään työtä niin ettei oo tekemisissä päiväm mittaa kenenkän kanssa*. Näin hän todistaa lausemuotoisella palautteella ymmärtäneensä sisarensa kertomuksen. Leena taas tuottaa kaksi kertaa *joo*-partikkelin: ensin päällekkäispuhuntana jo rivillä 16 ja myöhemmin rivillä 20. Näin hän osoittaa nopeasti hyväksyneensä Paulan tulkinnan ja sitoutuvansa siihen (Tainio 1996: 105; Routarinne 1998: 150).

3.2.2 Kuulijan intensifikaatio

Seuraavissa esimerkeissä kasvouhkatilanteen intensifikaatiolla pelastaa kuulija, ei kertoja. Ensimmäinen aineistokatkkelma on Ystävistä ja käsittelee matkailua.

Esimerkki 17

Sg 377 ystävät

[kaupunkiloma.kas]

```

1           (1.5)
2   Piia:   ja sit Venetsiahan on aivan ihana
3           mut ehkä se on jo silleen vähän niinku
4           liian kaukana tavallaan,
5           (1.0)
6   Anna:   Matti on ollu #Venetsiass#=me oltiin
7           nyt sen kaa missä me oltiin nyt kesällä ni,
8           (4.0)
9   Piia:   mut kyl just joku toi, (0.5)
10          -> itäinen suunta on tosi ihana.
```

Ennen esimerkkiä 3 on matkustelusta keskusteltu jo jonkin aikaa (topiikkia käsitellään litteroidussa keskustelussa yhteensä 125 rivin verran). Anna suunnittelee matkaa ja Piia ehdottaa hänelle erilaisia mahdollisia matkakohteita. Anna esittää niistä arvioitaan, joista monet ovat torjuvia. Riveillä 6–7 oleva Annan vuoro näyttää jäävän kesken. Ennen rivillä 9 alkavaa Piian vuoroa on hyvin pitkä, neljän sekunnin mittainen tauko. Piia jatkaa vasta näin pitkän tauon jälkeen mahdollisesti siksi, että Annan keskeytynyt vuoro tuntuu kaipaavan jonkinlaista lopetusta.

Tässä kumpikaan puhuja ei toimi prototyypillisellä tavalla käyttäen intensiteettisanoja kasvojensa suojeleluun. Silti tilanteessa vaikuttaisi olevan kasvoja suojeleva elementti: Piia kiiruhtaa palaamaan topiikissa hieman taaksepäin käyttäen vuorossaan riveillä 9–10 intensifioivaa ilmausta *mut kyl just joku toi, (0.5) itäinen suunta on tosi ihana*. Voiko keskellä vuoroa olevan tauko kieliä epävarmuudesta, kuin Piia ei olisi päättänyt mitä aikoo sanoa aloittaessaan jo vuoronsa? Kyseessä on uskoakseni Piian vaivihkainen tapa säästää puhekkumppaninsa kasvoja tämän selvästi

kesken jääneen ja unohtuneen kertomuksenalun jäätyä roikkumaan ilmaan.

Toisessa esimerkissä sisaret keskustelevat joulunalusajan mainospostista.

Esimerkki 18

Sg 437 sisaret

[roskaposti.kas]

1 Leena: ai nii mä katoitin et sul on<
2 Hesarit kans tollai niinku mulla,
3 (2.0)
4 Leena: .hh[h ros- roskis-]
5 Paula: [se on väliaikasta,]
6 Leena: roskiskaapissa ni .hhh se et nyt et
7 ku on ↓joulu tulossa?
8 (0.5)
9 Leena: siis herranen <aika> ku sitä <mainosroskaa>
10 tulee [.hhh]
11 Paula: [mmm?]
12 (0.5)
13 Leena: >ni se< että .hhh et (0,5) ku sä tyhjennät
14 postilaatikon, ja sitte ku purkaa Hesarin?
15 .hhh ni ↑eihä ↑sitä ↑Hesarii oo ku yks
16 semmonen pieni lättänä ja kaikki muu on
17 sitte ihan sitä rosk[apost]ii,
18 Paula: [joo,]
19 (1.5)
20 Paula:->ihan hirveesti,
21 (9.0)

kertomuksenhan on oltava kerrottava, *tellable*, ja kiinnostava (Sacks 1992 [1968]: 12–13, 1992 [1970]: 172–173, 233). Paulan reaktion siis voidaan ajatella ilmaisevan, kuinka kiinnostava Leenan kertomus hänestä on. Riveillä 11 ja 18 Paulan vuorot ovat Leenan vuoron kanssa päällekkäisiä minimipalautteita (joskin Hakulisen (1998: 50) mukaan tällaisia päälle tuotettavia minimipalautteita ei pidettäisi päällekkäispuhuntuksi), ja niiden jälkeen riveillä 12 ja 19 seuraa ensin lyhyempi, sitten pidempi tauko. Tämä vaikuttaa ongelmalta vuorovaihdossa: Leena ei ota vuoroa, koska hänellä on syytä odottaa Paulan jatkavan. Puuttuuko mainospostitopiikilta kerrottavuus?

Ei-kerrottavan tarinan kertominen uhkasi kertojan kasvoja, ja kasvouhka heijastuisi myös keskustelun toiseen osapuoleen (O’Driscoll 2001: 19). Jälkimmäisen tauon jälkeen rivillä 20 Paula kuitenkin pelastaa molemmat kasvouhkatilanteesta ja ottaa vuoron jatkaen inkrementaalisesti Leenan edellistä vuoroa intensiteetti-ilmauksella *ihan hirveesti*. Tämän jälkeen seuraa sisaraineistollekin huikean pitkä, yhdeksän sekunnin kestoinen tauko. Topiikki on loppuunkäsitelty.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa vastaan tutkielmani alussa esitettyihin tutkimuskysymyksiin ja vedän lyhyesti yhteen aineistoni analyysin aikana tekemäni havainnot kasvoja uhkaavien kerrontatilanteiden rakentumisesta. Käsittelen seuraavissa alaluvuissa kasvouhan anatomiaa, oikean- ja vääränlaisia palautteita, hiljaisuuden seurauksia ja intensifikaation tuottajia.

4.1 Kasvouhan anatomia

Kerrontatilanteella on omat sääntönsä. Kuulijat sitoutuvat antamaan kertojalle tavallista enemmän puhetilaa (Sacks 1974: 337), ja kertoja

sitoutuu tuottamaan kertomisen arvoisen tarinan (Sacks 1992 [1968]: 12–13). Kertomus palkitaan palautesekvenssissä responssilla.

Ongelmia syntyy, jos riittävää palautetta ei tule, ja keskustelussa seuraa tauko. Tällöin kertojan kasvot ovat uhattuna, sillä hänen voidaan katsoa epäonnistuneen tarinansa kertomisessa tai aiheen valinnassa. Ja kun yhden keskustelijan kasvot ovat uhattuna, kasvouhka koskee kaikkia muitakin. Tilanteesta on siis syytä päästä mahdollisimman nopeasti eroon. Tavallisesti kertoja itse muokkaa keskustelua. Sen voi kuitenkin tehdä myös kuulija.

Aineistossani on muutamia esimerkkejä kasvouhasta, joka juontaa juurensa topiikin valintaan. Esimerkkikatkelmien 4 [uudenvuodenjuhlat.kas], 10 [niim paljon tyytyväisempi.kas] ja 11 [lapsellinen ääni.kas] aihevalinnoissa sinänsä on jo jotain kasvoja uhkaavaa. Runksas alkoholinkäyttö, lemmikkieläimen arveluttava kohtelu ja tuttavasta juoruilu ovat aiheita, joista keskusteleminen nauhoitettavassa tilanteessa voi olla puhujille kiusallista. Näissä kaikissa esimerkeissä on kyllä vuoronvaihdon ongelmia. Yhtenä mahdollisena kasvouhan aiheuttajana voidaan silti pitää myös topiikkia.

4.2 Oikean- ja vääränlainen palaute

Aineistossani kasvouhan käynnistää usein keskustelussa tullut tauko eli sanallisen responssin täydellinen puute. Kuitenkin myös minimipalaute voi olla liian vähäistä pitämään keskustelua sujuvana. Kerrontatilanne ajautuu pois raiteiltaan, kun kertoja saa palautetta vähemmän kuin on tarpeellista, tai saatu palaute ei vastaa odotuksia. Kasvouhka alkaa hallita keskustelua.

Tyypillisimmin kasvouhkaa aiheuttaviksi, vääränlaisiksi tai liian vähäisiksi palautteiksi olen aineistoni perusteella tulkinut pelkän naurun ilman sanallista responssia, minimipalautteen ja hiljaisella äänellä tuotetut vuorot. Nämä johtavat useissa tapauksissa topiikin tyrehtymiseen, jolloin kertojan on reagoitava intensiteettisanojen käytöllä evaluaatiovaiheessa. Kuitenkaan näin ei aina tapahdu, vaan joissakin tilanteissa samanlaiset palautteet eivät

saa kertojaa ryhtymään toimenpiteisiin tilanteen muokkaamiseksi. On siis myös hetkiä, jolloin topiikki tyrehtyy ja keskustelun sallitaan päättyä tai tauota hetkeksi.

Oikeanlainen, preferoitu palaute olisi siis jotakin muuta: vastaanottajan tuottamia pitkiä vuoroja, topiikin jatkamista ja kehittelyä, kannanottoja ja samanmielisyyttä. Koska kertomusten tärkein tehtävä on luoda yhteisymmärrystä ja tukea vuorovaikutusta (Stivers 2008: 53), responssin on suotavaa ilmaista tätä yhteisymmärrystä ja osoittaa kertomuksen olleen *kerrottava*. Työryhmä-aineistosta peräisin olevassa esimerkissä 19 [Liisa Linko.kas] näkyy, millaista palaute onnistuneessa kerrontatilanteessa voi parhaimmillaan olla.

Esimerkki 19

Sg 435 työryhmä [Liisa Linko.kas]
 1 Hanna: jos teill_ol Lingoista jotain kysyttävää
 2 nii ilmoitan että .hhh
 3 Liisa (.) on (0.2) täys(.)järkej ja
 4 nokkela ja#:# (0.3) temperamenttinen
 5 nii[nku] ennenkim [mut]ta .hhh
 6 Päivi: [nii.] [on.]
 7 Hanna: näkö on erittäi huono,
 8 Päivi: ahah.
 9 Hanna: muisti on hyvä .hh ja #o:# on (.)
 10 hyvä seurustelemaa.
 11 Maija:->AI: loistav[aa;]

Katkelman rivillä 11 Maija tuottaa huudahtaen interjektion *ai* ja ottaa kantaa Hannan kertomukseen Liisa Lingosta: *loistavaa*. Tämä voimakas samanmielisyyden ilmaus vastaa käsitystäni toivotunlaisesta palautteesta, ja topiikki jatkuukin esimerkkikatkelman jälkeen ongelmitta.

4.3 Mitä hiljaisuuden jälkeen?

Tutkimukseni tuottaa tietoa myös hiljaisuudesta keskustelussa. Hiljaisuutta on aineistossani monenlaista. Työryhmä-aineiston hiljaisuus koostuu toiminnasta. Ryhmäläisethän katselevat valokuvia

ja näyttävät niitä myös toisilleen. Sisaret-aineiston puhujat ovat pitkiä aikoja hiljaa, ja heidän keskustelussaan tauot ovat usein huomattavan pitkiä, useiden sekuntien mittaisia. Tässä lienee kyse informanttien idiolekteista eli henkilökohtaisista puhetavoista ja sisarusten koko elämän mittaisesta harjaannuksesta keskinäisessä keskustelussa. Kuitenkin heidän kohdallaan nähdään sama ilmiö kuin muidenkin informanttien: hetkittäin tauot käyvät ylivoimaisiksi keskustelun sujuvuuden ja kasvojen suojelun kannalta.

Ystävät-aineiston tauot ovat tavanomaisempia, joskin tiettyä toiminnallisuutta niihinkin liittyy. Videolla ystävät esimerkiksi syövät, silittävät kissaa ja kaatavat itselleen lisää teetä. Suurin osa tutkielmassani esitellyistä kasvouhkatilanteista on peräisin Ystävät-aineistosta. Hiljaisuus ei siis ole yhtä helposti kohdattava ja käsiteltävä tila heille kuin sisaraineiston puhujille.

Keskusteluun tullut tauko kertoo vuoronvaihdon ongelmista. Vuorottelun perussääntöjen mukaisesti kertojan itsensä on otettava vuoro, jos kukaan toinen ei sitä vapaaehtoisesti ota. Vastuu tilanteen sujuvuudesta on siis hänellä. Kertoja on vastuussa myös kertomuksensa valinnasta, joten hän kantaa seuraukset, elleivät kuulijat pidä tarinaa kerrottavana. Toisaalta vastineeksi näistä velvollisuuksista kertojalla on myös mahdollisuus tulla kuulluksi onnistuneessa kerrontatilanteessa ja saada positiivista huomiota ja toivotunlaista palautetta.

Samalla vastuun ja hyödyn jakaa koko keskustelun osanottajajoukko. Kasvouhka on lopulta kaikkien yhteisesti jakama tila, ja tavoiteltu miellyttävä yhteisymmärrys lämmittää jokaista keskustelijaa.

4.4 Kuka intensifioi ja miten?

Keskustelukatkelmissa käytetään runsaasti intensifioivia ilmauksia. Osa niistä liittyy kertojan kerrontatilanteissa läsnä olevaan paineeseen tuottaa kuulijoille riittävän kerrottava ja kiinnostava esitys. Kerrottavuus, siihen pyrkiminen ja siinä epäonnistuminen onkin noussut kantavaksi teemaksi työssäni. Kasvouhasta syntyvien

intensiteetti-ilmausten muodostuminen saa alkusysäyksensä tilanteessa, jossa riittävää responsia ei kuulu. Laajemmin katsoen kertojan käyttämät prototyypiset intensiteetti-ilmaukset ovat evaluaatiovaiheessa (Labov 1972: 371) ulkoisen evaluaation tyypisesti esitettyjä kannanottoja, jotka muotoillaan tavallisesti Goodwinien (1992: 162) esittelemän kaavan mukaan *se + kopula + intensiteettisana + intensifioitava sana* ([it]+[copula]+[adverbial intensifier]+[assessment term]).

Kaavan mukaiset prototyypiset kasvouhkatilanteet saavat alkunsa yhdestä tai useammasta liian pitkästä tauosta tai muulla tavoin kertojan riittämättömäksi tulkitsemasta palautteesta. Tehtävänsä ne täyttävät parhaiten onnistuessaan houkuttelemaan kuulijalta lisää palautetta. Toisaalta vaikka topiikki päättyisi kuulijan ottamatta vuoroa kertojan intensifioinnin jälkeen, kerrontasekvenssi on ainakin auttavasti suljettu ja kertojan kasvot pelastettu.

Aineistojeni väliset erot ovat selviä: Ystävät-aineistossa prototyypisiä intensifiointitapauksia on 10, sisaraineistossa 4 ja Työryhmä-aineistossa vain yksi. Epäprototyypisissä tapauksissa taas sisaraineisto on edustettuna kaksi kertaa, ystävät kerran. Työryhmäläisistä ei enempää esimerkkejä ole.

Epäprototyypiset intensiteetti-ilmaukset ovat edellisiä vaihtelevampia. Yhdessä niistä, esimerkissä 17 [kaupunkiloma.kas], kuulija ottaa vuoron hieman liian myöhään – tauon jälkeen tai kun kasvouhkatilanne on jo syntynyt – mutta ottaa kuitenkin. Intensiteetti-ilmaus on tässä tilanteessa kuulijan tuottama ja ohjaa keskustelua poispäin kasvouhasta. Tämän esimerkin valossa vaikuttaisikin siltä, että myöhästyneeltä palautteelta vaaditaan suurempaa intensiteettiä tai painoarvoa kuin odotuksenmukaisessa paikassa, vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa annetulta palautteelta.

Samoin voidaan tulkita esimerkki 18 [roskaposti.kas]. Kuulija tuottaa kertomuksen jälkeen ensin minimipalautteen, minkä jälkeen kertoja ei kuitenkaan ota enää vuoroa. Tämän seurauksena kuulija ottaa vuoron ja tuottaa intensiteetti-ilmauksen. Minimipalaute ei siis ollut riittävä enää kasvouhkatilanteessa, vaan responsilta vaadittiin

suurempaa intensiteettiä. Esimerkissä 16 [ihan yksin.kas] intensifioinnin epäprototyypisyys johtuu kertojan itsekorjauksen tapaisesta toistosta. Kertoja kertoo uudelleen olennaisimman osan kertomuksestaan. Tästä hänen voidaan päätellä uskovan, ettei kuulija ole ymmärtänyt tarinan ydintä.

Lopulta sekä kertoja että kuulija uskoakseni pyrkivät samaan lopputulokseen: vuorovaikutuksen sujuvuuteen, keskustelijoiden välisiä suhteita vahvistavaan yhteisymmärrykseen ja kaikkien osapuolten kasvojen säilyttämiseen.

Olen edellä esitellyt muutamat ennakko-olettamukseni intensiteettisanoista kasvoja uhkaavissa kerrontatilanteissa sekä aineistoihini perustuvat havaintoni, joilla perustelen näkemykseni. Olen havainnut, että intensiteettisanoja käytetään ongelmallisissa kerrontatilanteissa karkeasti kahteen eri ryhmään jaettavilla tavoilla. Niitä käyttävät toisaalta kertojat itse ja toisaalta vastaanottajat, kertomuksen kuulijat. Näistä intensifointityypeistä ensin mainittu oli tutkimukseni johtotähtenä ja ennakko-oletuksena. Jälkimmäinen taas todisti itse itsensä työn edetessä.

5 LOPUKSI

Tämä pro gradu -tutkimus pohjautuu osittain kandidaatintutkielmaani (Kuusela 2009), jota tehdessäni vuonna 2009 en vielä aavistanut tulevaa graduaiheittani. Olin kuitenkin lopettanut kandidaatintutkielmani ehdottamalla jatkotutkimusaiheeksi itselleni tai jollekulle muulle ”esimerkiksi myönteisissä ja kielteisissä lauseissa esiintyvien intensiteetti-ilmiöiden välisiä eroja tai intensifioinnin vaihtelevuutta kerrontajaksojen sisällä” (mts. 32). Jälkimmäinen näistä ehdotuksista näkyy etsineen muotoaan kahden–kolmen vuoden ajan tiivistyäkseen sitten kuin itsestään tämän tutkimuksen pohjaksi. Pro gradussani pohdinkin intensifioinnin vaihtelevuutta paitsi kerrontajaksojen sisällä, myös niiden välillä.

Kirjoitustyöni aikana sain monesti pysähtyä miettimään tekemieni tieteellisten valintojen mielekkyyttä. Aineistoni ovat melkoisen erilaisia, ja se tuntui eräissä työvaiheissa enemmän heikkoudelta kuin vahvuudelta. Työryhmä-aineistossa intensifiointia ylipäänsä esiintyi vähän. Tahdon kuitenkin ajatella, että tutkiminen kannattaa aina: se, ettei tulosta löydy, on myös tulos.

Tiedämmekin tämän tutkimuksen jälkeen, että intensiteettisanoja käytetään erityisesti kerrontatilanteissa, mutta ehkäpä vieläkin olennaisempi edellytys niiden esiintymiselle on oikea rekisteri – arkinen ja tuttavallinen puhetapa ja -tilanne. Muodollinen keskustelutyö ja institutionaalista keskustelua lähenevä puhetilanne eivät juurikaan rohkaise runsaaseen intensiteettisanon käyttöön. Uutta tietoa pro graduni on tuonut myös kasvojen suojelusta, kerrottavuudesta ja hiljaisuudesta.

Mitä tulee jatkotutkimukseen, huomaan olevani yhä samalla kannalla kuin nelisen vuotta sitten. Myönteisissä ja kielteisissä lauseissa esiintyvien intensiteetti-ilmiöiden välisiä eroja voisi olla erittäin mielenkiintoista tutkia. Entä millaisissa tilanteissa on merkityksellistä se, valitseeko käyttäjä vahvistavia vai heikentäviä intensiteetti-ilmauksia (ks. esimerkki 8 [tuholaisia.kas])? Milloin tällä valinnalla ei ole merkitystä, vaan intensiteetti-ilmauksen käyttö sinänsä on jo olennainen valinta?

Tätä kasvojen säilyttämiseen liittyvää tutkimusta voisi myös jatkaa tuomalla mukaan sukupuolentutkimuksellisen tai sosiolingvistisen aspektin. Onko sukupuolten välillä eroja intensiteettisanon käytössä – määrällisesti, sanastollisesti, muulla tavoin? Riippuvatko kasvovahvuusolosuhteissa toimiminen ja kielellisesti osoitetun empatian laatu tai määrä jollakin tavoin puhujan sukupuolesta tai ehkä jostakin muusta yksilön ominaisuudesta, kuten iästä?

Aivan lähivuosina kielenkäyttäjien affiliaatio, kohteliaisuus ja empatia ja niiden osoittaminen puheessa ovat olleet suosittuja tutkimusaiheita (esim. Herlin & Visapää 2011; Hakulinen & Sorjonen 2011; O'Driscoll 2011; Ruusuvuori & Voutilainen 2009; Stivers 2008; Hepburn & Potter 2007). Huomaan pro graduni

muotoutuneen matkan varrella sopimaan joukkoon.

Pohdin ongelmallisia keskustelutilanteita ja kasvojen suojelua, kunnes aiheeni tarkentui käsittelemään kohteliaisuutta, affiliaatiota ja empatiaa ja niiden osoittamista kielellisin keinoin. Intensiteetti-ilmaukset ovat yksi tapa reagoida sanallisesti kaikkia osallistujia koskettavaan kasvouhkaan kerrontatilanteessa. Kaikki keskustelijat myös voivat niitä käyttää, kuten havaittiin. Tyypillisin intensiteetti-ilmausten käyttäjä kasvouhkatilanteessa on kuitenkin itse kertoja, joka saa näin kertomuksensa kunnialla päätettyä.

6 LÄHTEET

- ALLWOOD, J. 1986: Feedback. Annual Report of the EALA Göteborg Team. Painamaton raportti. Sit. ks. Hakulinen 1989b.
- BOUSFIELD, DEREK – MIRIAM A. LOCHER (toim.) 2008: *Impoliteness in language: studies on its interplay with power in theory and practice*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- BROWN, PENELOPE – STEPHEN LEVINSON 1987 [1978]: *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CULPEPER, JONATHAN 2011: "It's not what you said, it's how you said it!" Prosody and impoliteness. Teoksessa Linguistic Politeness Research Group (toim.): *Discursive approaches to politeness*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- GOFFMAN, ERVING 1981: *Forms of talk*. Basil Blackwell, Oxford.
- 1982 [1967]: *Interaction ritual: essays in face-to-face behavior*. New York: Pantheon Books.
- GOODWIN, CHARLES 1981: *Conversational organization. Interaction between speakers and hearers*. New York: Academic Press.
- GOODWIN, CHARLES – MARJORIE HARNESS GOODWIN 1992: Assessments and the construction of context. Teoksessa Duranti, Alessandro – Charles Goodwin (toim.): *Rethinking context: language as an interactive phenomenon*. (Studies in the social and cultural foundation of language: 11.) Cambridge: Cambridge University Press.
- HAKULINEN, AULI 1989a: Keskustelun luonnehtimisesta konteksti- ja funktionaalisten tekijöiden nojalla. Teoksessa Hakulinen Auli (toim.): *Suomalaisen keskustelun keinoja I*. Kieli 4. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1989b: Palauteilmauksista. Teoksessa Hakulinen Auli (toim.): *Suomalaisen keskustelun keinoja I*. Kieli 4. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1996: Johdanto. Teoksessa Hakulinen, Auli (toim.):

Suomalaisen keskustelun keinoja II. Kieli 10. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

----- 1998a: Johdanto. Teoksessa Tainio, Liisa (toim.): *Keskustelunanalyysin perusteet*.

----- 1998b: Vuorottelujäsennys. Teoksessa Tainio, Liisa (toim.): *Keskustelunanalyysin perusteet*.

HAKULINEN, AULI – MARJA-LEENA SORJONEN 1986a: Keskustelun kuvaamisesta. Teoksessa Leino, Pentti – Jyrki Kalliokoski (toim.) 1986: *Kieli 1*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

----- 1986b: Palautteen asema diskurssissa. Teoksessa Leino, Pentti – Jyrki Kalliokoski (toim.) 1986: *Kieli 1*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

----- 2009: Designing utterances for action: Verb repeat responses to assessments. Teoksessa Haakana, Markku – Minna Laakso – Jan Lindström (toim.): *Talk in interaction. Comparative dimensions*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

----- 2011: Ways of agreeing with negative stance taking. Teoksessa Stivers, Tanya: *The morality of knowledge in interaction*. Cambridge University Press.

HARTIKAINEN, VENLA (tulossa): Vuorovaikutus pianotunnilla. Pro gradu. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

HEINONEN, MARI 2001: Ongelmalliseen asiaan siirtyminen puhelinkeskustelussa. Teoksessa Heinonen, Mari – Petra Korhonen – Mirka Mäntylä – Liisa Tainio (toim.): *Keskustelun kuosit*. Kielen opissa 6. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

HEPBURN, ALEXA & JONATHAN POTTER 2007: Crying receipts: Time, empathy and institutional practice. – *Research on Language and Social Interaction* 40 (1) s. 89–116.

HERITAGE, JOHN 1996 [1984]: *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. [Garfinkel and ethnomethodology.] Suomentanut Ilkka Arminen ym. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

HERLIN, ILONA – LAURA VISAPÄÄ 2011: Mitä on empatia ja mikä sen suhde kieleen? Teoksessa Herlin, Ilona – Emmi Laukkanen

– Maria Mäkinen – Jutta Salminen – Laura Visapää (toim.): *Kieli ja empatia*. Kielen opissa 9. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. Saatavilla Internetistä: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/28676/kieliemp.pdf?sequence=1> [1.11.2012]

HICKEY, LEO – MIRANDA STEWART (toim.) 2005: *Politeness in Europe*. Great Britain: Multilingual Matters.

ISK = HAKULINEN, AULI – MARIA VILKUNA – RIITTA KORHONEN – VESA KOIVISTO – TARJA RIITTA HEINONEN – IRJA ALHO (toim.) 2005: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

JEFFERSON, GAIL 1983: *Two explorations of the organization of overlapping talk in conversation*. Tilburg Papers in Language and Literature No 28. Tilburg University. Saatavilla Internetistä: <http://www.liso.ucsb.edu/Jefferson/Onset.pdf> [10.5.2012]

----- 1988: On the sequential organization of troubles-talk in ordinary conversation. *Social Problems* 35(4): 418-441. Saatavilla Internetistä: http://www.liso.ucsb.edu/Jefferson/Troubles_talk.pdf [30.10.2012]

KAJANNE, MILLA 1994: Kertomuksen rakentaminen yksin ja yhdessä. Referointi, idiomisuus ja kerronnan valta. Pro gradu. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

----- 1996: Kertomus, referointi ja kerronnan valta. Teoksessa Hakulinen, Auli (toim.): *Suomalaisen keskustelun keinoja II*. Kieli 10. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

KANTOLUOTO, ANITA 2007: Lahtelaisnuorten puhekieleen liittyviä asenteita. Pro gradu. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. Saatavilla Internetistä: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2007224> [20.4.2012]

KOIVISTO, AINO 2011: *Sanomattakin selvää? ”Ja”, ”mutta” ja ”että” puheenvuoron lopussa*. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. Saatavilla Internetistä: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/28211/sanomatt.pdf?sequence=1> [10.5.2012]

KORKALAINEN, MARIA 2001: Myötäelämisen kemiaa – kertoja

ohjaamassa omakohtaisen uutisensa käsittelyä. Teoksessa Heinonen, Mari – Petra Korhonen – Mirka Mäntylä – Liisa Tainio (toim.): *Keskustelun kuosit*. Kielen opissa 6. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

----- 2002: Myötäelämisen dynamiikkaa: affiliaation kutsuminen, tarjoaminen ja torjuminen nuorten naisten omakohtaisessa kokemuskerronnassa. Pro gradu. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

KURELA, JOHANNA 1996: Intensiiteettiadverbit Helsingin puhekielessä 1970- ja 1990-luvulla. Pro gradu. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

KUUSELA, PINJA 2009: Ihan sikaepistä. Intensiiteettisanat eräiden nuorten naisten kielenkäytössä. Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.

LABOV, WILLIAM 1972: *Language in the inner city: studies in the black English vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

LAPPALAINEN, HANNA 2001: Sosiolingvistinen katsaus suomalaisnuorten nykypuhekieleen ja sen tutkimukseen. *Virittäjä* 105, s. 74–101. Saatavilla Internetistä: http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/lappalainen1_2001.pdf [30.10.2012]

LARJAVAARA, MATTI 2007: *Pragmasemantiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1077. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LONDEN, ANNE-MARIA 1998: Kahden- ja monenkeskinen keskustelu. Teoksessa Tainio, Liisa (toim.): *Keskustelunanalyysin perusteet*.

MERRISON, ANDREW JOHN 2011: 'Doing aphasia' – Are you with me?' Analysing face-work around issues of (non-)competence. Teoksessa Linguistic Politeness Research Group (toim.): *Discursive approaches to politeness*. Berlin: De Gruyter Mouton.

MILLS, SARA 2011: Discursive approaches to politeness and impoliteness. Teoksessa Linguistic Politeness Research Group (toim.): *Discursive approaches to politeness*. Berlin: De Gruyter Mouton.

MUIKKU-WERNER, PIRKKO: Kadonneen kohteliaisuuden metsästys. Teoksessa Muikku-Werner, Pirkko (toim.) 2006: *Sillä tavalla*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

MÄÄTTÄ, SIRPA 1995: ”Et kyl se vähä kamalaks on tullu tämä maailma.” Pyhärantalaisvanhusten intensiteettiadverbien ja puhepartikkeleiden käyttöä. Pro gradu. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

O’DRISCOLL, JIM 2011: Some issues with the concept of face: when, what, how and how much? teoksessa Bargiela-Chiappini, Francesca – Dániel Z. Kádár (toim.): *Politeness across cultures*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

PIIRAINEN-MARSH, ARJA 1995: *Face in second language conversation*. Studia Philologica Jyväskyläensia 37. University of Jyväskylä.

PUNTTILA, MATTI 1985: *Nominien superlatiivisuuden ilmaiseminen. Vertailun typologiaa ja Kymenlaakson tienoon murteen tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

RUUSUVUORI, JOHANNA – LIISA VOUTILAINEN 2009: Comparing affiliating responses to troubles-tellings in different types of health care encounters. Teoksessa Haakana, Markku – Minna Laakso – Jan Lindström (toim.): *Talk in interaction. Comparative dimensions*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

RÄISÄNEN, ALPO 1990: *Kiva on kiva sana*. *Kielikello* 1990/1 7–9.

ROUTARINNE, SARA 1998: Kertomuksen rakentaminen. Teoksessa Tainio, Liisa (toim.): *Keskusteluanalyysin perusteet*.

SACKS, HARVEY 1974: An analysis of the course of a joke’s telling in conversation. Teoksessa Bauman, Richard – Joel Sherzer (toim.): *Explorations in the ethnography of speaking*. Cambridge University Press.

----- 1992 [1968–1972]: *Lectures on conversation*. Volume II. Toimittanut Gail Jefferson. Cambridge: Blackwell Publishers.

SACKS, HARVEY – EMANUEL SCHEGLOFF – GAIL JEFFERSON 1974: A Simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. *Language* 50 (4) s. 696–735. Saatavilla Internetistä: <http://www.liso.ucsb.edu/Jefferson/Systematics.pdf>

[20.4.2012]

SEPPÄNEN, EEVA-LEENA: 1998 Osallistumiskehikko. Teoksessa Tainio, Liisa (toim.): *Keskustelunalyysin perusteet*.

SIDNELL, JACK 2010: *Conversation analysis. An introduction*. Chichester: Wiley-Blackwell.

SORJONEN, MARJA-LEENA 1998: Korjausjäsenitys. Teoksessa Tainio, Liisa (toim.): *Keskustelunalyysin perusteet*.

----- 1999: Dialogipartikkelien tehtävistä. *Virittäjä* 2/1999, 170–194.

----- 2001: *Responding in conversation. A study of response particles in Finnish*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

SORJONEN, MARJA-LEENA – MINNA LAAKSO 2005: Katko vai eiku. *Virittäjä* 2/2005, s. 244–271. Saatavilla Internetistä:

http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2005_244.pdf

[30.7.2012]

STIVERS, TANYA 2008: Stance, alignment, and affiliation during storytelling: when nodding is a token of affiliation. *Research on Language & Social Interaction*, 41(1): 31–57. Saatavilla Internetistä: <http://dx.doi.org/10.1080/08351810701691123>

[11.6.2008]

TAINIO, LIISA 1993: *Kannanoton tulkinta keskustelussa*. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

----- 1996: Kannanotoista arkikeskusteluissa. Teoksessa Hakulinen, Auli (toim.): *Suomalaisen keskustelun keinoja II*. Kieli 10. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

----- 1998a (toim.): *Keskustelunalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino.

----- 1998b: Preferenssijäsenitys. Teoksessa Tainio, Liisa (toim.): *Keskustelunalyysin perusteet*.

UKOSAKUL, MARGARET 2005: The significance of 'face' and politeness in social interaction as revealed through Thai 'face' idioms. Teoksessa Lakoff, Robin T. – Sachiko Ide (toim.): *Broadening the horizon of linguistic politeness*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

VATANEN, ANNA 2009: Pällekkäispuhunta suomalaisessa ja

virolaisessa arkikeskustelussa: mitä, missä ja milloin. Pro gradu.
Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos. Saatavilla
Internetistä: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe200908142032> [20.4.2012]
WATTS, RICHARD J. 2003: *Politeness*. Cambridge University Press

LIITE 1

Litteroinnissa käytetyt merkit

.	(prosodisen kokonaisuuden lopussa) laskeva intonaatio
;	lievästi laskeva intonaatio
,	tasainen intonaatio
?	nouseva intonaatio
↓	ympäristöä matalammalta tuotettu sana tai tavu
↑	ympäristöä korkeammalta tuotettu sana tai tavu
<u>aika</u>	painotus
>tosi<	nopeutettu puhejakso
<paitsi>	hidastettu puhejakso
joo:	venytetty äänne
MUA	huutoa tai kovaäänistä puhetta
.hhh	sisäänhengitys: yksi h-kirjain vastaa 0,1 sekuntia
hhh	uloshengitys
.joo	sisäänhengittäen tuotettu sana
@hyvää@	äänenlaadun muutos
k(h)ahv(h)i	nauraen tuotettu puhejakso
£järsii£	hymyillen tuotettu puhejakso
°nii°	ympäristöä hiljaisemmalla äänellä tuotettu puhejakso
[päällekkäispuhunta alkaa
]	päällekkäispuhunta päättyy
(.)	mikrotauko, alle 0,2 sekuntia
(0.6)	tauko, pituus sekunteina
(lapset)	epäselvästi kuultu puhejakso tai puhuja
(--)	puhejaksosta tai puhujan henkilöllisyydestä ei ole saatu selvää
((piippaus))	litteroijan kommentteja ja selityksiä